

INFORMĀCIJA PAR
LATVIEŠU
LEĢIONU

SAKĀRTOJIS
ALEKSANDRS PLEŠNERS
PULKVEDIS BIJ. LATVIJAS ARMIJĀ UN LEĢIONĀ

PINNEBERGĀ, 1949.

B-1
D.R. 1
481

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

12721

0301052916

Kas nepieciešams Latv. legionā izpratnei.

Latv. legionā vēsture nav izprotama bez zināmas skaidrības par diviem apstākļiem:
 1/ Latviešu tautas absolūti vienprātīgu cenšanos panākt savas valsts neatkarības atjaunošanu un
 2/ tās gribu darīt visu iespējamo sava vēl atlikušā dzīvā spēka saglabāšanai un saturēšanai vienkopas, lai to latviešu tautas pašas noteiktā brīdī varētu izlietot pirmāk mērķa sasniegšanai.

Pirmā mirklī varbūt liekas savādi, ka latviešu tautas kaujas vienību, ko spaidu kārtā radijuši sveši spēki un ne jau taupīšanai, varēja uzskatīt par sava dzīvā spēka saglabātāju un kopā saturētāju, bet tomēr tā tas bija.

Lai tas kļūtu skaidrāks arī tādām, kas nav latvietis, nepieciešams īss ieskats latviešu tautas nesēnā posmā pārdzīvojumos.

Savas valsts pastāvēšanas nepilnos 22 gados latviešu tauta bija sasniegusi apbrīnojamus panākumus, nodrošinot ne vien savu, bet arī citu Latvijas teritoriju apdzīvojošo tautu piederīgo /ap 25%/ netraucētu attīstību.

Abas pēc tam sekojošās okupācijas /lielinieku un vāciešu/ no jauna visai sāpīgi pierādīja, ka Latvijas iedzīvotāju patiesa sargātāja var būt vienīgi viņu pašu valsts.

Būtu grūti darīt kādu atšķirību starp abām šīm okupācijām, sevišķi ja patur prātā arī vācu zvērības pret žīdiem, čigāņiem, nedziedināmi slimiem, apcietinātiem un citiem. Tak par šo okupāciju ir priekšstats arī citām to pieredzējušām tautām. Turpretī par lielinieku rīcību daudziem vēl tādā priekšstata nav. Liecinājumus par to tāpēc uzņem ar zināmu skepsi, kā senzāciju meklējumus un pārspilējumus, nemaz nezinot, ka tur nav iespējams ko pārspilēt. Latviešu tauta šo okupāciju ir pieredzējusi vairākkārt un viņai nevar gēmt jaunā, ka viņa to vairs negribēja pieredzēt.

Pirmā lielinieku okupācija bija pieredzēta lielā daļā Latvijas teritorijas 1918.g un 1919.g. Tā ilga tikai 6 mēnešus, bet šinī laikā lielinieki bija zvēriski noslepkavojuši pāri par 2000 Latvijas iedzīvotāju. Galvenām kārtām garīdznieku, citu inteligentu un lauku saimnieku. Paši lielinieki vēlāk liecināja, ka tas ir bijis daudz par maz /sk. piemēram, lielinieka P.Stuckas grāmatu: "Padomju Latvijas 6 mēneši"/.

Viņu otrā okupācija no 1940.g. jūnija līdz 1941.g. jūnijam ilga jau vienu gadu. Šoreiz lieliniekiem Latvijā iebrūkot arī daudz latvieši 22 gados bija jau lieliniekus aizmirsuši, domāja, ka tie vairs "nav tādi" un ja ne par pilnpatiesību, tad vismaz daļu patiesības uzņēma lielinieku izlikšanos. Un tiešām, lielinieki vairs nebija tādi vien, pā pirmo 22 gadus. Tie pierādīja milzīgu viltības un ļaunuma progresu. Šoreiz jau viena gada laikā tika mežonīgi noslepkavoti vai tikpat mežonīgi aizvesti nezināmā virzienā 34250 cilvēku, vecu un jaunu, vīru un sievu. Un šis skaits attiecas tikai uz tiem, kuru vārdi kļuva zināmi. Cik bez tam vēl nezināmo, to varbūt nezin lielinieki paši, jo jāšaubās, ka viņiem šai ziņā rūp kāda precīza statistika. Pāri par 50 % bij. Latvijas armijas virsnieku vien bija noslepkavoti vai aiz-

vesti mocēku gaitās. Un ne jau fiziskā iznīcināšana vien sastāda lielinieku sistēmas drausmīgumu. Ne mazāk arī vēl neiznīcināto cilvēku iznīcina un nospiež tas drausmīgais garīgā terora slōģis, ko tam uskrauj. Nepārtrauktās bailes par sevi un savējiem. Briesmīgā sekošana ik solim un vārdam, pat domai, pratināšana un ziņot spiešana.

Daudzi notic lielinieku apgalvojumam, ka viņu pretinieki meklējami tikai starp "kapitālistiem", t.i. tā saucamām mantīgām šķirām. Tas ir pavisam nepareizi. Ja tā būtu tikai saimniecisko sistēmu atšķirība un nantiaka nonivelēšana, kas raksturotu šo sistēmu, tad daudziem, jo daudziem tas būtu vienalga. Bet tālasi pie tiem, kas jūt vēl kādu vērtību cilvēcībā un daudz maz brīvākā rosībā /un to vairumam nav nekādu laicīgu mantu/ lieliniecktais režīms ir vismocōšāks. Tāpēc nav jābrīnās, ka lielinieciismu pieredzējušās latviešu tautas visas aprindas bija un paliek pārliecībā, ka ļaunāks par šo sistēmu vairs nekas nevar būt.

Tas nenozīmē, ka latviešiem būtu bijušas jebkādas iluzijas par citu ļaunumu, kas nāca no otras puses un turēja savā varā latviešu tautu no 1941.g.jūnija gandrīz 4 gadus ilgi.

Kā vāciešu rīcība ar dažām citām tautām, tā arī Latvijasiedzīvotājiem pašiem rādīja, kas tos sagaida visus telpā, ko vācieši deklarējuši par savu, ja vien viņi tur varētu palikt. Latviešu un vācu attiecības jau ir sena antagonisma iezīmētas. To zina ikviens, kas daudz maz pazīst Baltijas telpas vēsturi.

Kāda bija vācu rīcība citās okupētās zemēs, tāda tā bija Latvijā. Un droši vien vēl ļaunāka nekā okupētajās rietumu zemēs, jo šo zemi, kā jau teikts, tie gribēja padarīt par savu. Viņiem bija vajadzīga telpa, bet ne cilvēki. Un un ne pavisam jau ne tādi, kas tiecās pēc savas nacionālās un valstiskās neatkarības. Par šo politiku būs runa arī turpmāk.

Savās neatkarības cīņās no 1918.-1920. gadam latvieši bija izcīnījuši savu brīvību pateicoties Krievijas un Vācijas sabrukumam un sabiedroto uzvarai un palīdzībai. Asiņainās cīņās latviešiem bija nācies atvairīt kā Padomju Krievijas tā arī Veimāras Vācijas spēku tiekšanos pēc Latvijas teritorijas. Šis jau pieminētais Sabiedroto atbalsts Latvijas brīvības cīņās bija radījis gluži aizrautīgas simpātijas un uzticību Sabiedrotajiem visā latviešu tautā un viņas valsts politikā neatkarības laikā, vienalga, kāds vairākums sastādīja valdību. To arī zina ikviens, kas daudz maz pazīst Latvijas vēsturi. Protams, ka visas latviešu tautas simpātijas bija Rietumsabiedroto pusē arī otrajā pasaules karā. Arī tas nebija noslēpums. Un kopš Latvija bija zaudējusi savu patstāvību ne tikai šīs simpātijas vien dik-tēja latviešu tautas prosabiedrisko orientāciju. Viņas pašas neatkarības griba un dzīvības intereses tak skaidri rādīja, ka latviešu tauta arī tagad var atgūt savu neatkarību vienīgi Sabiedroto uzvaras gadījumā. Pie kam visdrošāk tad, ja atkārtojas 1917. un 1918. gadā notikumi. Tas ir, savstarpējā cīņā austrumos sabrūk abas tiranimpērijas /lielinieciisms un nacionālsocialistiskā Vācija/. Vismaz latvie-

šu vēlēšanās bija, lai lielniecisms nebūtu no jauna okupējis Latvijas teritoriju pirms miera sarunu sākuma. Šī vēlēšanās tak ir tik saprotama un latviešu tauta nav maldījusies, kāds iznākums sagaida viņu pretējā gadījumā. Par šo saprotamo vēlēšanos un arī attiecīgu rīcību nav vainojams neviens cits kā uzurpatori paši.

Pavisam aplam ir spriest par Baltijas tautu situāciju, norādot uz vācu okupēto rietumtautu /holandiešu, beļģu, franču/ rīcību. Tur gaidīja un sagaidīja Rietumsabiedrotos kā savus patiesus atbrīvotājus. Un gaidot tos, varēja samērā bez bažām apsveikt arī lielinieku velšanos uz rietumiem.

Ja latvieši būtu tādā pat geografiskā stāvoklī, viņi ne mazāk dedzīgi darītu tāpat. Bet tanī geografiskā situācijā, kādā nu reiz atrodas Baltijas valstis, lielinieku tuvošanās nozīmēja atkal jaunas iznīcināšanas un verdzības tuvošanos Baltijas tautām. Pie tam tādas, kurai vairs grūti paredzams gals. Ka Vācija karu zaudēs, tā bija nevien latviešu tautas ticība, bet arī pārliecība bijusi vienmēr. Pret viņu /Vāciju/ tak bija sacēlusies visa pasaule. Šī apziņa palīdzēja arī latviešu tautai paciest 4 gadus ilgos vācu okupācijas smagumus. Kas izdzīvis no viņu zemes lielniekus, ja tie tur būs ienākuši kā vieni no miera līdznoteicējiem? Šis drūmais jautājums nospieda latviešu tautu jau toreiz, un uz to viņi izmisuma gaida atbildi vēl šodien.

Tikai saprotot šo latviešu tautas situāciju var gūt pareizu ieskatu arī par latviešu karavīriem resp. Latviešu legionu. Un proti saprast, ka

1/ vāciešu spaidu kārtā sastādītās latviešu vienības tomēr cīnījās un visumā izmisīgi cīnījās pret lielinieku karaspēku pie savas zemes robežām un uz savas zemes;

2/ ka latviešu karavīrs pārdzīvoja dziļu iekšēju tragediju un jutās savu spēku atraisījumā traucēts, ka viņam ir jācīnās kopā ar vāciešiem, uz viņu pavēli, viņu virsvadībā un svešā ietārpā;

3/ ka viņam tomēr bija drosme neslēpt, ka tas, ja viņš cīnās, notiek tikai uz viņa paša tautas likteņa balss aicinājumu, ka tie ir tikai viņa paša tautas mērķi, proti pilnīga Latvijas valsts neatkarība, par ko viņš stāv, un ka viņš nekad nebūs piedabūjams cīnīties pret Rietumu sabiedrotajiem vai uz cilvēka un karavīra necienīgu rīcību. Šos apstākļus tad arī nācās vāciešiem ievērot jau legionāriem uzspiestajā zvērasta tekstā, atšyirībā no vācu pašu zvērasta, kur bija prasīta absolūta paklausība.

Latviešu karavīru likteņi un nacionālā uzticība zem svešām varām.

Latviešu tautas smagajā vēsturē īstenībā nacionālsocialistiskā Vācija nav pirmā svešā vara, kas pēmusi tās dēlus, lai tie lietu savas asinis uz svešu pavēli un saskaņā ar svešām interesēm. Tak, kopš latviešu karavīri vien guvuši iespēju būt kopā, tie nekad nav kļuvuši par svešās varas, bet gan savas tautas interešu aizstāvjiem.

Tā tas bija, piemēram, jau ar latviešu strēlnieku pulku uzstādīšanu no cariskās Krievijas puses pirmajā pasaules karā. Latviešu tauta nekad nebija bijusi cariskās Krievijas balsts. To rādīja jau 1905.g.revolūcija. Bet savas ze-

mes apdraudējums no vāciešiem, ko krievi vairs nevarēja novērst, lika latviešu strēlnieku pulkiem, gan smagi noasīgot, cīnīties ar tādu varonību, ka tie 2 gadus ilgi varēja atturēt vācu tālākiešanu latviešu zemē. Reizē ar to par Krievijas caru balstu viņi tomēr nekļuva, bet gan sekmēja tos apstākļus, kas pavēra ceļu uz pašu un citu toreizējo Krievijas tautu tiesību izcīnīšanu.

1918. g., proklamējot Latvijas neatkarību, Latvijas teritoriju turēja savā varā vēl vācieši, bet taņī jau bruka iekšā Padomju Krievijas spēki. Lai spētu atturēt šīs briesmas, latvieši sākumā bija spiesti pakļauties vācu vadībai /ar Sabiedroto piekrišanu un ieteikšanu/, sapemt no tās ierocus, ietēru un apgādi un kādu laiku cīnīties uz savas teritorijas kopā ar vāciešiem. Bet neviens latvju karavīrs tāpēc nekļuva par vācu interešu cīnītāju. Gluži otrādi, Kad vācieši izstiepa roku pēc Latvijas valsts, latviešu karavīri /Sabiedroto pēc iespējas atbalstīti/ tika galā arī ar vācu fon der Golca un Bermonda pulkiem. Ārkārtēja traģēdija latviešu karavīriem bija jāpārdzīvo pēc lielnieku okupācijas 1940. gadā.

Latvijas neatkarības laikā bija pastāvējusi ar 25000 liela pastāvīga armija, strēlnieku pulku un nacionālo cīņu veterānu veidota, dziļi valstiskā un reliģiskā garā audzināta, labi apmācīta un disciplinēta. Paši lielnieki to apzīmēja par labāk veidoto spēku pie savām rietumu robežām. Gluži tāds pats bija arī pārējām Baltijas valstīm.

Ar kādiem varas līdzekļiem un viltus Padomju Krievija, savā un Vācijas draudzības līguma sekās, aizkļuva uz rietumiem līdz Vislas līnijai, pakļaujot sev lielu daļu Polijas, Baltijas valstis, daļu Somijas un Rumānijas, ir jau zināms. Drausmīgs pēc tam kļuva nacionāloarmiju karavīru liktenis. Pasaulē sabiedrībai jau zināmie poļu karavīru masu kapi pie Katīnas ir viens no šī likteņa pazīstamākajiem lieciniekiem. Diemžēl Baltijas tautām tie vairs nebija kāds pārsteigums. Tas var uzrādīt katra vairākus tādus arī savāsežēs.

Pēc lielnieku ienākšanas 1940. gadā Latvijas nacionālo armiju vispirms likvidēja, tās obligāto karadienestu izpildīšo daļu un tāpat daļu virsnieku un instruktoru pārskaitot Sarkanarmijā un noorganizējot no tiem tā saukto Latvijas teritoriālo korpusu. Pārējos atvaļināja, pēc kam sākas to pakāpeniska arestēšana. Bet arī Sarkanarmijā pārņemto liktenis nebija ne drošāks, ne labāks.

Blakus arestētiem un nošaušanām, savu valsti dedzīgi mīlošielatvju karavīri pārcieta jau vislielāko morālisko pazemojumu un mokas ar to, ka viņiem bija jānoliek savas armijas ietērs un jāuzvelk tās varas ienīstās uniformas, kas iznīcinājusi viņu valsti, savu nacionālo emblēmu vietā jāstaigā ar pretīgo sarkano zvaigzni un sirpi un āmuru pierē.

Latviešu vienības piesātināja ar lielnieku komisāriem, kas diendienā kala latviešu karavīriem savu politisko ābeci.

Un tomēr latviešu vienību soļojums pa ielām, to tīrība un brašums, kas tik ļoti atšķīrās no istajiem sarkanarmiešiem, sparīgi dziedātās nacionālās dziesmas pauda šo vīru spīti un vēl nesalausto garu, ka tas kļuva par vienīgo gandarījumu un

klusu cerībasstaru nomāktajiem Latvijas iedzīvotājiem. Lielinieki tā beidzot bija spiesti atskārt, ka nevar pārvarēt šo viru garu. 1941.g. jūnija sākumā tāpēc likvidēja arī 80 korpusu, kareivjus atlaižot mājās, bet virsnieku un instruktoru lielāko daļu arestējot un nosūtot uz koncentrācijas nometnēm vai vienkārši mežonīgi nogalinot. Tai pašā laikā nōtika arī Latvijas civiliedzīvotāju masu deportācijas. Kaut kā paglābušies meklēja patvērumu mežos.

Vācu okupācija.

Laikam gan, uzdzirdot par abu agrāko draugu un 2. pasaules kara sācēju - lielinieku un nacionālsocialistu - pašu saiešanu matos 1941.g. jūnijā, nebija nelaimīgas arī citas tautas. Bet kā tas arī būtu bijis tur, patiesībā ir, ka tām tautām, kas smaka Padomju Krievijas terorā un necilvēcībās, Vācijas un Padomju Krievijas kara sākums deva jaunu cerību uzausmu. "Sliktāk tak vairs nevarēja būt", bija viņu ieskaits. Likas, ka pēdējā brīdī ir iedarbojies paša Dieva pirksts, lai uz abu netaisnību un nebrīvību drupām varētu atkal atgūt savu daļu tautu un cilvēku tiesības. Šai ziņā nebija izņēmums arī paši krievi, ko tie arī neslēpa. Protams, ka tas nenozīmēja kādas simpātijas vāciešiem, bet vienīgi gaidāmiem notikumiem un ar tiem saistītām iecerētām pārmaiņām. Var jau gan pieņemt, ka, javien vācieši būtu bijuši gudrāki un viņu politika pret lielniecismu izbaudījušām tautām, krievus pašus ieskaitot, citāda, ka citāds būtu arī viņu armijas karagājieni austrumos, nekā tas izvērtās. Bet vācu politika bija un palika vācu politika. "Mums nevajaga, ka mūs mīl, mums pietiek, ja no mums bīstas", bija šīs politikas credo. Tā šī politika un sevišķi aizmugures funkcionāru-izturēšanas radija pret vāciešiem spīti un ledu vēl ātrāk, nekā tos sāka izsaldēt 1941.g. ziemas sals. Vairāk kā jebkas cits, Hitlers pats atcēla Staļinu tronī atpakaļ, no kura tas pēc pirmajiem vricieņiem bija jau gandrīz nokritis.

Cik bija vērojams un noskārtams, visi Padomju Krievijā ietelpinātie iedzīvotāji vācu kara gājienu austrumos uzpēma vismaz nogaidoši un mēģināja nodibināt savas nacionālas valdības, kā arī pārkārtot uz tiesiskiem pamatiem savu iekšējo dzīvi. Bet tas viss tika bez zēlastības nomākts jau pašā asnā. Pavisam absurdās eksekucijas radija gan bailēs, bet arī naida un atriebības sajūtu, sadzenot cilvēkus mežos un padarot par niknākiem partizāniem. Apiešanās ar gūstekņiem, kas sākumā bija padevušies tādās masās, spieda vēlāk sāņņarmiešus cīnīties līdz pēdējai iespējai. Blakus šai parādībai nežēlībai bija vēlkas cits, kas aizvainoja ne mazāk pat tanis rajonos, kur šīs eksekucijas bija daļējākas.

Ir tiesa, ka var tautām atņemt ļoti daudz, bet nedrīkst aizskārt viņu godu. "Krievs nav cilvēks", histēriski sauca Hitlers. Lai tikai atceras, kādu sajūtu šis sauklis radija piemēram, krievu emigrantos, kas tak tik dedzīgi bija gaidījuši kādu pārvērtību savā zemē. Bet to, ko sauca "Führers" tad arī uz vietām centās ar savu izturēšanas parādīt vietējie funkcionāri, lielle un mazie. Un "krievs" Hitleram un nacionalisma ideologijai nebija tikai krievu tautības apzīmējums, bet it kā sugas vārds visiem, kas atradās uz austrumiem no "Lielvācijas". Šī apzinīgā negribēšana tur saskatīt tautas un tautu īpatnības tad izīmēja vācu politiku arī Latvijā.

kas tādās vienības valdīja.

Neraugoties uz lielinieku apdraudējuma atjaunošanos, vācieši nevarēja uzstādīt Mēdu daudz maz manāmāku kaujas vienību no tādiem latviešiem, kas būtu gājuši brīvprātīgi viņu vienībās, nerunājot nemaz par divām vairākkārt papildinātām divīzijām. Bet Latvijas teritorijā nav arī vlietu, kur desmitiem tūkstošiem cilvēku varētu nobēgt un paslēpties.

Vācieši likvidē latviešu pašu radītās aizsardzības vienības.

Latviešu nostāju, labprātīgi neiet vācu radītajās vienībās, bez visa cita lielā mērā noteica arī tas, ka vācieši paši jau tūlīt ienākot bija likvidējuši brīvprātīgās latviešu pašu radītās aizsardzības vienības. Mēs jau minējām, ka sevišķi 1941.g. pavasarī daudzi bij. Latvijas armijas karavīri un tāpat arī citi vajātie bija spiesti meklēt patvērumu mežos. Tie tur bija salasījušies nelielās vienībās, lai aizstāvētos paši un mēģinātu, kur iespējams, aizstāvēt arī citus pret lielinieku eksekucijām. Sākoties Vācijas un Padomju Krievijas karam, sākās arī stiprs sajukums Latvijā okupējušos lieliniekos. Izmantojot šo apjukumu, latvieši centās, kur vien iespējams, atjaunot savas agrākāsvalsts iestādes un tāpat likumību un drošību uz vietām, lai nostādītu jauno okupantu jau notikuša fakta priekšā, t.i., ka latvieši jau ir restaurējuši savas valsts iestādes un paši vien gādāt par likumību un kārtību savā zemē. Bez tam starplaiks starp aizbēgušiem lieliniekiem un tiem sekojošiem vāciešiem parasti ilga vismaz dažas stundas, bet lielā daļā Latvijas pat vairākas dienas. Vēl lielāks starplaiks bija starp lieliniekiem pakal aizskrējušo diezgan plēno vācu armijas kordonu / pa galvenajiem ceļiem/ un armijai sekojošajiem vācu aizmugures funkcionāriem. Šai starplaikā latvieši īsu brīdi tiešām jutās atkal gandrīz brīvi un, kā jau teikts, centās atjaunot savas valsts aparātu un kārtību. Tā sauktajos paš aizsardzības pulciņos vācās kopā latviešu karavīri kā savu iestāžu atbalsts un ev. atjaunojamās Latvijas armijas pamats, protams, savas armijas uniformās. Latvija tak bija savā laikā arī no Vācijas atzīta kā neatkarīga valsts, ar kuru Latvijas valdībai bija bijušas gluži normālas attiecības un vēl 1939.g. noslēgts neuzbrukšanas līgums. Diezgan daudzi latvieši tāpēc cerēja, ka vismaz pagaidam tak vāciešiem austrumos būs diezgan daudz derīgāka darba un, paši savas interesēs, tie turpinās atzīt Latviju kā patstāvīgu valstisku veidojumu. Protams, tie kas zināja vācu mērķus austrumos, tā nedomāja, bet nostādīt vāciešus tāda fakta priekšā, ka tiem tā vai citādi jāieņem stāvoklis pret tiesiskām latviešu iestādēm, bija visu vēlēšanās.

Tikko ieradās vācu aizmugures funkcionāri, latviešu iestādes tika slēgtas, Latvija izsludināta par jau pieminēto Ostlandes ģenerālkomisariātu, latviešu atceltie lielinieku dekreti un likumi par spēkā atstātiem, stingri aizliegta jebkādu bij. Latvijas brīvvalsts uniformu nēsāšana, ar nāves soda piedraudējumu pavēlot nodot visa veida ieročus.

Var jau saprast visāda veida okupācijas varas rīkojumus,

bet vācieši to izdarīja tik apvainojoši, kā to prata tikai viņi savā lieluma mēnijā. Latvieši to neaizmīrsa. Un jō sevišķi tad, kad vācieši sāka cilāt jautājumu par latviešu karavīru vienību dibināšanu.

Vācieši paši sāk organizēt latviešu vienības.

Nepagāja visai ilgs laiks, kad vāciešiem bija ievajadzējies austrumu frontē arī latviešu dzīvā spēka. Tikai brīvprātīgi to nevarētu dabūt vismaz kādā nozīmīgākā skaitā. Bez tam arī tas būtu zināma mēra saistīts ar aicināšanu un lūgšanu, kas tak kungu kārtai un vēl 1941.g.nepiestāvētu. Vāciešiem bija varas vēl diezgan, un kungs var likt kalpot kā viņš grib. Vietējiem policiju priekšniekiem uzdeva paplašināt pieņemšanu policijas dienestā. Bez tam izsludināja par pakļautiem policijai visus bijušos Latvijas aizsargus, nosaucot tos par palīgpolicijas C grupu.

Latvijas laikos bija pastāvējusi spēcīga aizsargu organizācija pēc Somijas parauga. Tur cilvēki pēc savas dzīves vietas jau bija noorganizēti vados, rotās, bataljonos un pulkos. Katrs apriņķis sastādīja vienu pulku. Latvijas laikā bija apmēram 20 tādu pulku. Tie bija domāti kā palīgs regulārai armijai kara gadījumā. Viņu sastāvs, sevišķi komandējošais, gan bija ievērojami skaitliski samazināts lieldzīvnieku okupācijas laikā /nogalinot, arestējot un deportējot/. Tomēr sava daļa vēl bija palikusi. Vācieši nu šos aizsargus attiecīgajā apriņķī lika savākt vienkopus, pievienojot vēl daļu šī apriņķa policijas, un tad vienkārši paziņoja, ka tas ir tāds un tāds policijas bataljons, kas pakļauts kara laika likumiem un pavēlēm. Protams, vācieši apgalvoja, ka tikai uz īsu laiku un tikai apmācības nolūkos. Bet par šī laika ievērošanu nelikās zinīs. Daudzas lauku saimniecības tā tika atstātas bez apsaimniekotāja vai spēcīgāka strādnieka. Sarūgtinājums par to ka iesauktajos tā viņu piederīgos bija ārkārtīgi liels. Sevišķi pēc tam, kad šos bataljonus, pavisam primitīvi apbruņotus un apgādātus, parasti piedalīja kādām vācu armijas vienībām tieši frontes iecirkņos. Tā kā iepriekš nebija notikusi nekāda medicīniska pārbaude, tad tādā veidā "mobilizēti" izrādījās daudzi slīmi un kara dienestam pavisam nederīgi. Nelīdzēja ne pašu tādā veidā iesaistīto, ne latviešu iestāžu protesti. Lai samazinātu dezertēšanas iespējas, šos bataljonus, parasti nosūtīja uz attālākiem no Latvijas vācu austrumu frontes iecirkņiem. Tāpat parasti šos bataljonus turēja tālu vienu no otra nošķirtus. Tāda bataljona komandieris gan skaitījās latvietis, bet faktiskais rīkotājs bija vācu piedalītais sakaru virsnieks. Daudzi jo daudzi, apzinādamies viņiem nodarīto netaisnību, tomēr meklēja ceļu uz mājām. Tos ķēra un tiesāja, šāva vai ar tiem pildīja cietumus un koncentrācijas nometnes.

Viena tāda bataljona komandieri, bij. Latvijas armijas kapteinis Praulīnu, piemēram, vācieši notiesāja uz nāvi uz kādas denūciācijas pamata, ka viņš slikti izrunājies par vāciešiem. Turpretim kādu karavīru jeb "Šutzmani", kā viņus vācieši sauca, kas bija nošāvis savu bataljona komandieri, krievu bij. Latvijas armijas virsnieku, faktiski atstāja bez soda, jo tas bija taisnojies ar argumentiem, kas vāciešiem patika. Vācu SD vīri nošāva bez kādas tiesas bij.

Latvijas armijas Aviācijas pulka komandieri pulkvedi Kan-
dis, ko latviešu iestādes bija sūtījušas sakarā uzturēša-
nai ar šiem bataljoniem, attēlojot to kā pašnāvību. Tādā
pašā "pašnāvībā" no SD mira ar lodi galvā jau vācu okupā-
cijas sākumā Latvijas armija pulkv. leitnants Deglavs, De-
dzīgs latviešu patriots. Un tie nebija vienīgie "pašnāv-
nieki".

Augstāk aprādītā veidā vācieši bija "iesaiņījuši"
frontē līdz legionu dibināšanai t.i. 1943.gadam, jau
pāri par 20 tūdu bataljonu, kas, kā jau teikts, pavisam
primitīvi aprūpoti un apgādāti un arī citādi kaujas dar-
bībai nesagatavoti, strauji kusa frontes ugunīs. Lieki
minēt, ka šādā rīcībā latvieši saskatīja tikai sava dzīvā
spēka apziņu izkaisīšanu un iznīcināšanu, pie tam bez
kādas tiešākas nozīmes latviešu pašu interesēm. Vai pēc
visa tā varēja runāt vai pat domāt par jaunu brīvprātī-
gu latviešu vienību radīšanu no vācu puses!

Tikai ar lielām latviešu iestāžu un sevišķi vēlāk lat-
viešu legionu ģenerālinpektora pūlēm izdevās šo bataljo-
nu atlikumus atdbūt atpakaļ dzimtenē, vai, ja nebija ci-
tādi iespējams, pievienot legionu vienībām, lai varētu at-
brīvot vismaz silmos un vecākos.

Ja šie vāciešu pieviltie un ārkartēji sarūgtinātie cil-
vēki frontes iecirkņos iespēsti, bija tomēr cīnījušies
un nevis pārgājuši lielinieku pusē, tad tikai tāpēc, ka
viņi pārāk labi pazina arī lieliniekus. Un tie ir tie pa-
ši vīri, daļa kuru, vēlāk pārvesta uz Vāciju, ar ieročiem
lauzās cauri lai nokļūtu Rietumsabiedroto pu-
sē.

Latviešu legionu dibināšana.

No augstāk izteiktā liekas skaidrs, ka tad, kad vācieši
1942.g.rudenī pacēla jautājumu par jaunās, lielākas lat-
viešu karavīru vienības, t.s. Latviešu legionu, dibināša-
nu, sākdamā to "sagatavot" latviešu sabiedrībā, latviešu
iestāžu vadītājs ģenerālis Dankers /bij. Divīzijas koman-
dieris Latvijas armijā/ varēja tikai deklarēt latviešu no-
teikto viedokli, proti, ka nav ne mazāko cerību brīvprātī-
gi uzstādīt Latviešu legionu /Latv. pašpārvaldes protokols
1942.g. 4.nov./. Ne mazāk noteikti to norāda arī tie daži
bij. Latvijas armijas virsnieki, ar kuriem šai sakarībā vā-
cieši runā. Tie aizrāda arī, ka bez tam ar latviešu karavī-
ru mentalitāti nav savienojama arī projektējamā latviešu
iekļaušana SS vienībās, kaut arī tās būtu ieroču SS vienī-
bas. Vācieši par pēdējo sevišķi liekas aizskarti un aizrā-
da, ka ieroču SS, ko nekādā ziņā nevarot sajaukt ar vispā-
rējo SS /allgemeine SS/, esot tikai kaujas vienības un vā-
cu armijas gvardija, un ka "Führers" pakāpeniski pārkartos
tādā veidā visu Vācijas bruņoto spēku. Latvieši norāda, ka
Latvija vēl nav iekorporēta Vācijā un latviešu tauta grib
savu pašu valsti. Attiecībā uz pēdējo vācieši /ģenerālkom-
misārs/ paskaidro, ka pat Slovērijas statūtu mums nevarot
piešķirt, jo tā esot nodibināta jau pirms kara. Ar mums
līdzīgā atvoklī esot Beļģija, Holande, Igaunija. Ja atrisi-
nātu jau tagad latviešu jautājumu, citi prasītu to pašu.
Fiereram esot tagad svarīgāki jautājumi. Viņš /ģenerālkomi-
sārs/ ziņot latviešu grūtības, bet arī latviešu nostāju:
tramvaju vagonos esot piekauti vācieši, ormaņi ne labprāt

veidot vācīšus, nesēji stacijās nenesot virsnieku mantas, lauksaimnieki nenododot nodevas pietiekošā daudzumā. Cī-tās Baltijas zemēs tas esot labāk. /Latv. pašpārvaldes 1942.g.28.dec. protokols/

Mekādā ziņā vācu nodomus nevar sekmēt arī tāds apstāk-lis, kas tagad nāk zināms, proti, ka vācieši caur darba pārvaldēm ir jau iesaukuši daļu latviešu vācu armijas tā sauktos izpalīgos /Hiwi/. Tā latviešu pašpārvalde 1942.g. 8. dec. sēdē noklausās generāļa Dankera ziņojumu par vā-cu karaspēka daļās iesaukto izpalīgu bēdīgo stāvokli at-tiecībā uz ziemas apgērbu un vispārējo apiešanos ar tiem un lūdz generāli Dankeru griesties ar iesniegumu pie gene-rālkomisāra./Pašpārv. 1942.g. 8.dec. prot./

1943.g. sākumā vācieši tomēr liekas nodomājuši uzsākt brīvprātīgo vākšanu Latv. legionam. Šai sakarībā vācu ge-nerālkomisārs 29.janv. izsauc pie sevis visus latviešu generāldirektorus, kas ir it kā agrākām ministrijām at-bilstošo iestāžu vadītāji tā sauktā latviešu pašpārvaldī-bā. Te visi latviešu generāldirektori atkārtoti deklarē, ka, no vienas puses, latvieši gan saprot, ka viņiem jā-iesaistās cīņā pret lieliniecienu cik vien iespējams, bet, no otras puses, zemē valda tādi apstākļi, kas cilvēkus no pieteikšanās brīvprātīgi attur. Latviešu pārstāvji norāda, ka viņi īsti nezina, vai Firers ir legionu atlāvis vai pa-vēlējis to nodibināt. Pirmā gadījumā viņi nezina, kas to ir lūdzis, bet otrā - kam tas ir pavēlēts. Latvieši arī lūdz neaizmirst starpību starp vāciešiem un latviešiem un lūdz ar to starpību reagējumā uz Firera aicinājumu.

"Jūs/vācīšus/ aicināja un aizrāva līdzī pašu tautas cilvēks, vīrs, kas ir kalts no jūsu kaula, miesa no jūsu miesas.Mēs piederam citai tautai." Latvieši gan zin, ka lielinieki ir jau tuvu Latvijas robežam, un zin, kas viņus sagaida, ja lielinieki vēlreiz iebruks mūsu zemē. "Un tomēr, vai jums, generālkomisāra kungs, neuzkrit, ka viņa zeme klusē, kāda drūma miera pārņēma. Tas ir bez-cerības miers. Nevar dzīvot tikai naidam, tikai iznīcinā-šanai. Jābūt arī kādam pozitīvam mērķim, kādai gaišai cerī-bai. Vācu tauta zina, par ko viņa cīņās: netikai lai iznī-cinātu lieliniecienu, bet arī lai nodrošinātu savai tautai dzīves un attīstības iespējas. Bet par ko lai iet tagad cīņā latvieši? Ko viņiem teikt bez tā, ka jākarņo tikai pret lieliniekiem. Mums nav nekā ko teikt."

Šis apspriedes rezultātā tad arī vācu generālkomisārs atzīst, ka brīvprātīgo vākšanai nebūtu panākumu. Tāpēc no tās atsakās. /Pašpārvaldes 1943.g.29.janv. speciāls proto-kols, t.s. "Protokols Nr.2"/. Cik zināms, šis jautājums, t.i. brīvprātīgo vākšanas jautājums arī vairs netika pa-celts.

Vēl daudziem svešiem it kā neskaidrāis jautājums, vai legionāri ir bijuši brīvprātīgie vai mobilizētie jau at-krit pats par sevi ar to vien, ka tāda vismaz daudzmaz ma-nāma brīvprātīgo vākšana Latvīšu legionam nekad nav noti-kusi.

Tāpat nav zināma neviens pat sīkāka legionā vienība, kas būtu sakomplektēta no brīvprātīgiem.

Tas rāda, cik nepareizs ir Latviešu legionam apzīmējums brīvprātīgais.

Neraugoties uz to, ka vācu iestādes ir noskaidrojušas, ka brīvprātīgo vākšanai Latvijā nav izredzu un, ka tas no pieminētās apspriedes redzams, atteikusās no brīvprātīgo vākšanas, tomēr nāc 1943.g.10.februārī Hitlera un Himlera pavele vietējiem funkcionāriem uzstādīt latviešu legionu, pie kam tas apzīmēts par "brīvprātīgu" un "SS"/sk.pielikumu/

Vai tad vietējie vācu funkcionāri /bez kuru ziņas tas droši vien nav noticis/ , grib padarīt savu vadoni smieklīgu, jo viņi tak zin, ka šinīs apstākļos brīvprātīgo vākšana dotu tikai smieklīgus panākumus, ja vispar ko dotu? Nē, viņi nenaz nav domājuši atstāt tādas no latviešiem atkarīgas nejaucības varā "Firera" autoritāti, ne Hitlera pats uz to ielaistos. Tas tak nozīmētu aicināt un lūgt. Un ko? Latviešus! "Ein Splittervolki!"

Daži domā, ka Hitlera ar šo apzīmējumu "brīvprātīgā" grib nosegt uz ārpusi latviešu mobilizēšanu, tas ir, starptautisko normu pārkāpšanu. Mums gan liekas, ka šis starptautiskās normas vismazāk liktu viņam meklēties kādu masķējumu. Bet viņš un tie, kas ap viņu, ir paraduši lietās apzīmēt / un to darā arī citi diktatori/ pilnīgi pretējiem vārdiem, nekā tās ir. Un tie būs gan iekšējie, gan ārējie propagandas motīvi, kas likuši piekārt piespiedu kārtā iesistāmiem latviešiem šo apzīmējumu. Sak, lūk kā maza tauta pieķeras Vācijā un Fireram. Paši vācieši gan zin, ko nozīmē vārds "brīvprātīgi" no Firera puses. Vācijā tak vēl miera laikā cirkulēja anekdote, ka Hitlera piespiež "brīvprātīgi" suni sinepes ēst.

Un otrs epitets: SS. Vai tad nu Hitlera tiešām grib iecelt šai sevišķi privilēģēto nacionālsociālistu partijas viru rindās, kurās tie iekļūst tikai īpašā izlasē, masveidīgi latviešus, tautu, kuru tas līdz šim pieminējis tikai ar nicināšanu starp citām "drumslu tautām"? Kas pat nav ieskaitīta to tautu rindā, kas būtu zināmā mērā līdzīgas germāņu tautām, bet nolikta daudz zemāk pakāpē. Protams, ka arī ieskaitīt latviešus par SS vīriem vācieši nav domājuši. Un legionā arī vienmēr tiek pasvitrota šī atšķirība starp SS vīriem un legionāriem. Un arī latviešu vienības apzīmē ne par SS vienībām, bet par der SS, t.i. ka tās ir SS īpašums, kā, piemēram, kada lieta. Bet piekārt legionā apzīmējumam to var. Sak, redzat, ka pakļautās tautās nav vis kāds naidis pret SS, bet gluži otrādi - cieša un atzišana. Tā tad Hitlera nav vis kāds neilvēks. Tas var noderēt atkal propagandai. Un bez tam, kā rokās tad lai atdod lielākas latviešu vienības, pret kurām tak nevar būt pilnas uzticības? Vācu armijas virsnieku pārzināšanā? Bet Hitleram pret tiem pašiem nav uzticības. Diezin, ko tie var izperināt kopā ar tādām latviešiem. Vienīgi SS pārbaudītajās rokās būs zināma garantija. Tā nevis uzticēšanās un latviešu izcelšana pakļauj viņus SS, bet gan neuzticēšanās un uzraudzības motīvi.

Likt latviešiem par to ciest arī pēc kara un kvalificēt viņus par SS vīriem var tikai ar tādu pašu logiku, kā, piemēram, KC noņemtu gūstekņus par SD vīriem, kam šie ieslodzītie bija pakļauti.

Kā jau minēts, vācieši atzina, ka brīvprātīgo vākšana panākumus nedos un tāpēc tūlīt pārgāja uz iesaukšanām, lai arī vēl sākumā nelietoja mobilizācijas vārdu. Un vārdam tak nav nozīmes, bet pašai lietas būtībai. Vācija tak arī karālegāja un turpināja karu vairākus gadus, bez kā būtu lietots mobilizācijas apzīmējums. Vai tad šī milzu armija sastāvēja no brīvprātīgiem?

Sagatavojoties izpildīt Firera pavēli par latviešu leģiona uzstādīšanu, vācieši jau 1943.g.februārī izsludināja visu bijušo Latvijas armijas virsnieku un instruktoru registrāciju attiecīgajos policijas iecirkņos, ar soda draudiem par registrācijas neievērošanu. Īsi pirms tam izrādījās jau Rīgā nodibināta ar SS Hauptamta pavēli SS Ersatzkommando Ostland.

Tūlīt, 1943.g.februārī, vācu generālkomisārs deva darba pārvaldēm /Arbeitsämte/ pavēli, sagatavoties 1919. - 1925.g. dzimušo vīriešu iesaukšanai. Šie gadi bija pirmie "pilnie" gadi / kara darbība Latvijā izbeidzās 1920.g./ un to kontingentu varēja rēķināt ap 90 000 kopsummā. Latviešu patrioti talsni ar šiem gadiem sevišķi rēķinājās/ Latvijā izdzētā, stingri nacionālā jaunatne/, kāpēc šī ziparada latviešos sevišķu satraukumu.

Te vēl reiz jāatkārto, ka latvieši, protams, bija arī satraukti par iespējamo lielinieku atgriešanos. Paredzot dažādas varbūtības, viņi vēlējās lai viņiem vajadzīgā brīdī būtu pie rokas apbrūnots pašu karaspēks. Bet tam vajadzētu būt pie rokas, t.i., uz pašu teritorijas vai tās tuvumā. Pie tam tikai savā laikā, kas vēl nelikās pienācis. Bez tam, pēc līdzšinējiem piedzīvojumiem, tak nebija nekādu garantiju, ka vācieši šo spēku atkal neizklaidēs. Latviešu interesēs bija vismaz vēl iegūt laiku un ziedot savas asinis, kad tas neatvairāms, tikai tā, ka tas nāktu savas tautas tagadējam un vēlākam stāvoklim par labu. Tāpēc arī latviešu iestāžu protesti pret nodomāto iesaukšanu bija sevišķi noteikti/cik nu to situācija pieļāva /, gan norādot uz visparējo situāciju zemē, gan uz to, ka vācieši vēl vienmēr neatzīst Latvijas valsti, gan uz starptautisko normu pārkāpumiem un sarežģījumiem, kas ar tādu iesaukšanu varētu rasties./Latv. pašpārvaldes 1943.g.26. marta iesniegumu generālkomisāram./

Vācieši tomēr turpināja savu. Jau 6. februārī vācu SS- un pol. vadītājs bija paziņojis dažiem latviešu pārstāvjiem, ka Latviešu leģions jau faktiski esot nodibināts, apvienojot 3 latviešu kārtības sargu bataljonus vienā pulkā un iedalot to 2.SS- Brigādē. Pie kam viņš atkal bija iestājies dedzīgi par mobilizācijas nepieciešamību. /Pašpārv. 1943.g.8.febr.protokols./

Latviešu mierinājumam un uzmundrinājumam te paskaidrots, ka dots rīkojums izbeigt visas pret latviešu nacionālistiem ievadītās lietas.

No šīs dedzīgās iestāšanās par mobilizāciju vēl lieku reizi redzams kādā veidā vācieši atrod par iespējamu uzstādīt to vienību, kam Hitleris dažas dienas vēlāk dod apzīmējumu "brīvprātīgā".

Tūlīt pēc jau pieminētās virsnieku un instruktoru reģistrācijas top zināms, ka vācu Ersatzkommando jau uzšācis, pamatojoties uz reģistrācijas datiem, individuālu virsnieku un instruktoru iesaukšanu Latvijas legionam. Daļu to nosūta arī militarizētām darba vienībām, kas sastādītas no latviešiem un piedalītas vācu kara spēka daļām.

Redzot, ka tiešām tiks izdarīta vēl plašāka latviešu dzīvā spēka iesaistīšana piespiedu kārtā, latviešu pūles nu ir panākt vismaz kādas savu interešu garantijas.

Tas attiecas kā uz iedzīvotāju vispārējā stāvokļa atvieglošanu, tā galvenām kārtām uz latviešu jau papemta un ņemamā dzīvā spēka kopā saturēšanu un saudzēšanu.

Nav jāaizmirst pie tam latviešu tautas ārkārtīgi smagais stāvoklis: viņa bija pilnīgi iekapselēta viena okupanta varā, un tuvumā jau rēgojas otra drausmīga ēna. Nekur tā nevarēja pacelt savu balsi, kas izskanētu pāri zemes robežām, un nebija arī neviena, no kā varētu saņemt kādu palīdzību un atbalstu. Viss atkarājās tikai no pašu prasmes lielāku ļaunumu centsties padarīt iespējami mazāku. Un šini ziņā latvieši bija spiesti runāt un sarunāties ar tam pašām vācu iestādēm, no kurām tas izgāja vai kas bija tā orgāni.

Latviešu tautā pretestības nozīme tāpēc pastāvēja un izpaudās ne tik daudz ilegālā darbībā, kā tanis atklātajās iestādēs, kas centās, cik vien varēdams, katrā savā vietā ievērot un sargāt latviešu intereses.

Konkrētā gadījumā un posmā latviešu centienus var formulēt šādi:

1. Panākt Latvijas starptautiskā stāvokļa atjaunošanu.
2. Panākt lai netiktu izdarītas nekādas jaunas iesaukšanas. Vismaz panākt, lai tas nenotiktu pirms nav pārvesti mājās austrumu frontē izkaisītie pol. bataljoni un cilvēki atbrīvoti, kā tiem bija solīts, vai, ja nebūtu iespējams panākt to atbrīvošanu, visi šie bataljoni savesti vienkopus organizējamā Latviešu legionā.
3. Lai Latviešu legionā, ja to uzstāda, viss komandējošais sastāvs, legionā komandieri ieskaitot, būtu latvieši, pie kam augstāko priekšnieku izraudzīšana, pulku komandierus ieskaitot, notiktu ar zemes pašpārvaldes piekrišanu.
4. Lai ārpus legionā nebūtu tad vairs citu latviešu vienību, vai izkaisītu latviešu karavīru.
5. Lai legionā vienībām tiktu dots pienācīgs apmācības laiks uz Latvijas teritorijas, pie kam šis laiks lai nebūtu isāks par 6 mēnešiem.
6. Lai legions vajadzības gadījumā tiktu ievirzīts frontē tikai Latvijas teritorijas aizsardzībai pret Padomju Krievijas kara spēku, tikai kopīgi /nesadalīti/ un pakļaujot ne SS ϕ bet vācu armijas vadībai.
7. Lai latviešu vienību apbruņojums un apgādība nebūtu trūcīgāks par attiecīgo vācu vienību apbruņojumu un apgādi.
8. Lai vairs neatkārtotos tāds cilvēku ķeršanas veids kā piem. pol. bataljonos, netiktu pielietoti spaidi ev. iesaukšanās, bet jau spaidu kārtā iesauktiem dotu izvēli palikt dienestā vai atgriesties mājās.

Galvenas no šīm prasībām latv. pašpārvalde iesniedz rakstiski reichskomisāram un generālkomisāram jau 1943.g. 23. febr. Par tām visām pēc būtības neatlaidīgi cīnās vēlāk legionā generālinšpektors.

Vācieši tām pēcbūtības piekrit un ir spiesti arī ievērot, lai arī ne tādā mērā /piem. 2./. Par pagaidām neizpildāmām tie norāda 1., 2. un 4., bet par noraidāmu 8. punktā minēto, t.i. atteikšanos no spaidiem pie iesaukšanas. Tas nozīmē, ka viņi issakās, "neanštendīgiem" ļaut profitēt uz "anštendīgo" rēķina.

Ar to vācieši no jauna parāda, ka viņi negrib ievērot brīvprātības principu legionā komplektēšanā. Gan ne jau "anštendīgo" dēļ, bet to cilvēka skaita dēļ, kas vajadzīgs.

1943.g.februārī laikrakstos ir generālkomisāra rīkojums, ka latvieši, resp. "Ostlandes" iedzīvotāji pakļauti totālai iesaistīšanai pakalpošanā frontei.

23. februārī latviešu pašpārvaldes iekšlietu generāldirektors ziņo saviem kolēģiem, ka 1919. - 1924.g. dzimušie jaunieši sapēmuši vācu darba pārvalžu uzaicinājumu, ierasties 27.febr. uziesaukšanu. Noskaidrojies arī, ka iesaukšanu vadīs SS- Ersatzkommando, kas jau sagatavojusi uzsaūkumu sliktā latviešu valodā. Augst. SS un pol. vadītājs piekritis, ka legionā apmācībai pulka komandieri būs latvieši, akceptējot arī domu, ka diviņģijas komandierim jābūt latvietim, kā arī solījis pēc iespējas rūpēties par mūsu kārtības sargu bataljonu atpakalsūtīšanu uz Latviju. Vispusīgi pārrunājot šos jautājumus un to, ka nav nekādu raketisku garantiju, ne par legionu, ne zemes iekšējo un starptautisko stāvokli, nolēmj vēlreiz griezties pie generālkomisāra ar jaunu iesniegumu /pašpārv. 1943.g. 27.febr. protokols/.

Nākošās dienās generālkomisārs publicē kādu uzsaūkumu sakarā ar priekšā stāvošo iesaukšanu. Atziņējams, ka latviešu iestāžu pārstāvji sakarā ar šo uzsaūkumu vācu iestādēm norāda, ka nav savienojama ar latviešu mentalitāti angļu un amerikāņu pieminēšana blakus lieliniekiem /pašp. 27.febr. prot./.

Vācu vietējais propagandas nodaļas vadītājs Dresslers tad spiež, lai latviešu iestādes nāktu ar savu uzsaūkumu, kurā varētu vairāk ievērot latvisko. Latviešu pārstāvji atrod, ka tādām uzsaūkumam nav pamata, un no tāda atsakās /pašp.27.febr. un 2.marta protokoli/.

1943.g.26.februārī vācieši caur darba pārvaldēm iesāk vispārēju iesaukšanu visā Latvijas teritorijā jau pieņemtiem gadiem /viraniēku un instruktoru, kā arī minēto gadu daļējas iesaukšanas viņi tādā pat veidā ir dažās vietās sākuši arī pirms tam/.

Pēc saviem apmēriem šī zem darba pārvalžu maskas izdarītā iesaukšana ir vislielākā, kas Latvijā notikusi.

Latviešiem nāk zināms, ka vācieši paredzējuši šādu iesaucamo sadalīšanu: Legionam - 16 - 17 tūkstoši, kārtības sargu resp. pol. bataljoniem - 5 - 6000, vācu kara-

spēka izpalīgiem - 25000, karaspēkam svarīgiem darbiem resp. militarizētām darba vienībām - 10000, kopā 56-58000./Pašp.16. febr.prot./.

Šo skaitu vācieši arī izspieda, jo vēlāk izrādījās, ka izpalīgos iesaukti ir ne mazāk par 27000.

Uz latviešu iestāžu spiedienu sākumā atturējās no iedalīšanas pol.bataljonos. Tak vasarā un rudenī to tomēr izdarīja, jo, lai gan galvenā iesaukšana notika febr.beigās un martā, tomēr iesaukšana vilkās līdz pat rudenim, jo daudzi nebija tūlīt atraujami karām svarīgiem darbiem dzelzceļam, pastam, fabrikām un līdzīgi, kā arī radās iesaukto novietošanas grūtības.

Cenšoties latviešu karavīrus izslēgt no DP tiesībām, viņu brīvprātību mēdz pamatot vismaz ar to, ka viņiem tak bijušas izvēles tiesības iet latviešu legionā vai, piem., darba vienībā, vai armijas izpalīgos. Šī "brīvprātība" tad būtu apmēģinājums, ka kādam liktu izvēlēties starp vairāk cietumiem. Un pēc tam viņu vēl sodītu citi par to, ka tas, pazīdams citas šīs iestādes, ir izvēlējis to, kas vēl sveša, bet liekas mazāk kaitīga. Bet arī šādas iespējas nebija. Tiesa, vācu publicējumos var sameklēt norādījumu, ka tāda iespēja tiks dota. Un arī latvieši pirms iesaukšanas uz to paļāvās. Bet tas atkal bija tikai maldinājums. Vācieši tādu iespēju dotu tikai tad, ja viņiem būtu vienalga, kur iesaucami latvieši iet. Bet viņiem šai ziņā ir savs plāns un sadalījums, kā jau redzējām. Kaut gan Fierers savā pavēlē /starp citu latviešiem šīs pavēles teksts nāk zināms tikai gadu vēlāk, kā tas redzams no gen. insp. atzīmes uz tā /Legiona skaitlisko sastāvu noteicis atkarīgu no rīcībā esošo cilvēku skaita, legionam vācieši negrib dot un nedod vairāk kā 25% no iesaucamiem. Acīm redzot viņi baidās no sakopeta apbrūgotu latviešu skaita. Apm. 60000 liela latviešu armija, kas bez tam 6 mēnešus paliktu uz Latvijas teritorijas un arī pēc tam vismaz tās tuvumā, ja nu vēl pieskaita pol. bataljonus, tak būtu tāds spēks, kas gribot negribot nevarētu palikt bez ietekmējuma kā uz vācu varas un politikas iespējām Latvijas teritorijā; tā uz pašu latviešu izturēšanos. Un vācieši atklāti iesakās, ka viņi nav pārliecināti par latviešu izturēšanos kritiskā brīdī. Tāpēc nevis bailēs, ka tādai vienībai, kur latvieši paredzēti vienkopus un paši savā tiešā vadībā, vai nu to sauc par legionu vai citādi, nesanāktu nospiežamiem latviešiem par maz, bet gan par daudz, liek vāciešiem komisijām jautājumu par to, kur katrs īpašāk gribētu iet, nemaz nepacelt. Viņi nolēmuši 75 % iesaucāmo latviešu atkal sadalīt individuāli pa vācu vienībām un izkaisīt visos vējos. Protams, ka latvieši gribētu turēties kopā, paši savās vienībās, pie savas zemes. Un tāpēc arī protesti, ka viņiem solītās izvēles tiesības nedod. Pieņemšanas komisijām Ersatzkommando devis rīkojumu iesaucamam nemaz pie iesaukšanas neteikt, kur viņš tiks iedalīts. Komisija tikai paziņo, vai nopemts vai pagaidām atbrīvots. Un šī pagaidām atbrīvošana notiek, mazāk uz slimību, kā uz dažādu vācu iestāžu apliecību pamata. Veselības pārbaude ierobežojas gandrīz vienīgi ar nosvēršanu un nomērīšanu. Tāpēc arī vēlāk izrādās nopemti tik daudzi patiesi slimi, nereti ar tālu aizgājušu atklātu tuberkulozi, pat kropļi. Un kā par brīnumu, visvairāk tādu iedalītu taisni legionā. Iesaucamie tikai pār iesaucēju plecu skatīdamies cenšas usmiņst, kur iedalīti. Vai arī nodibināt sakarus ar kādu rakstvedi.

Iesauktos uz mājām vairs nevienu neatlaiž, neļauj pat vairs iziet un atsveicināties no pavadītājiem, bet sadzen norobežotās un apsargātās telpās. Arī par paēdināšanu neviena nav domājis. Un bleži vairākas dienas. Latviešu iestādes tāpēc ir spiestas uz ātru roku noorganizēt kādu palīdzību šai ziņā. Un parasti tikai iesaucāmās dienas vakarā komisijas sabalansē iedalāmos katrai kategorijās, bet iesaucamiem to, kādā no šīm kategorijām viņš iedalīts, paziņo tikai pie tālāk pārsūtīšanas, kad nolasa attiecīgo sarakstu. Lai apklusinātu iesaucāmo protestus un atsaukšanos uz publicējumiem par izvēles tiesībām, ģenerālkomisārs 8. martā ar cirkulāru iesaukšanas komisijām norāda, ka šādu tiesību iesaucamiem nav./Pašp. 1943.g.12. marta protokols./ Tā tad nemaz neaizskarot jautājumu par to, kobūtu izvēlējušies iesaucāmie, ja viņiem to atļautu, ir jākonstatē tikai viens, ka šī izvēle viņiem netika ļauta. Pašpārvaldes protesti / cf. tikko min. protokolu / paliek tāpat bez rezultāta.

Legionā šai iesaukumā vācieši iesauca pat mazāk, nekā bija iepriekš minējuši / tikai ap 15 000 /, totiesu vairāk armijas t.s. izpalīgos /ap 27 000 /.

No legionā iesauktiem 1000 jauniešu nekavējoši nosūta uz fronti kā papildinājumu tur organizējamaj latviešu brigādei, kas izvērē otru pulku. Gandrīz visi tie ir nedienējuši /Latvijas armijā dienējuši tikai daļa no 1919.g. dzimušiem/. Tas bija asā pretrunā ar to, ko vācieši bija solījuši, t.i. iesauktos apmācīt vismaz 6 mēnešus uz Latvijas teritorijas.

Šis gadījums, kā arī visa vācu rīcība jau iesaukšanas gaitā, rada jaunu sašutumu vilni latviešu sabiedrībā.

Pārējos legionā iesauktos / ap 14 000 / nosūta uz Dienvidkurzemi - Paplakas rajonu - un tur uzsāk pirmās latviešu divīzijas formēšanu.

Divīzijai un tāpat Leningrādes frontē izvērējam latviešu vienībām nepieciešamos virsniekus un instruktorus iesauc paraleli šim gada gājumu iesaukšanām, atkarībā no organizācijas gaitas. Virsniekus un instruktorus iesauc ne pēc gadiem, bet vajadzīgām dienesta pakāpēm. Pie kam notiek tā atšāgānība, ka kareivji visumā tiek iesaukti un sapulcināti pirms vēl radīts nepieciešamais komandējošais kadrs. Tas rāda, ka vāciešiem, neraugoties uz apgalvojumiem un solījumiem, istēnībā ir bijusi doma iesauktajiem nemaz pašu latviešu komandējošo sastāvu nedot, vai to vismaz praktiski samazināt līdz nenozīmīgamam.

HiWi

Nobeidzot šo pārskatu par vāciešu isdarīto skaitliski vislielāko cilvēku iesaukšanas akciju Latvijā, dažos vārdos jāpiemin tā saukto izpalīgu - Hilfswillige der Wehrmacht, saīsinājumā HiWi - stāvoklis. Tā bija no 1919.-1924.g. iesaukuma vislielākā /, pēc SS- Ersatzkommando vadītāja paša vārdiem ap 27 000/, bet arī visnelaimīgākā un neaizsargātākā grupa. Tani iedalītie cilvēki, sadalīti nelielās grupiņās un sajaukti ar tādā pašā vai līdzīgā veidā iesauktiem citu tautu HiWi, tika piedalīti vācu armijas vienībām Austrumu frontē. Vācu vienības pārsviežot, šie cilvēki tika avarīti līdzī, tā kā beidzot daļa nokļuva arī vā-

cu Rietumfrontes joslā. Lai glābtos no tādas situācijas un vispār no sava beztiesīgo partija stāvokļa, šie cilvēki nepārtraukti sauca pēc latviešu iestāžu un sevišķi Latv. leģiona ģenerālinspēktora aizsardzības un palīdzības. Ar pēdējā pūlēm samērā nelielu daļu arī izdevās vēlāk dabūt atpakaļ. Ļoti liels skaits meklēja glābību dezertēšanā. Tā daudzi krita par upuri vācu kara tiesām, vai arī meklēja paslēptuvi latviešu leģiona vienībās, ja tās varēja sasniegt, jo mājās atgriezties tie nedrīkstēja un Latvijas nelielajā teritorijā citu paglābšanās iespēju nebija.

Daudz neko neatšķīrās arī darba vienībās iedalīto stāvoklis, jo to lielāko daļu tāpat pārvērta par Hiwi.

Legiona vadība.

Jautājums par to, kas apmācīs, audzinās unkomandēs latviešu karavīrus, reiz nav novēršama to iesaukšana, ir latviešiem, protams, viens no vissvarīgākajiem. Tas nav kāds prestiža, bet latviešu gara un asipu saglabāšanas un nacionālo mērķu jautājums.

Kā redzējām, paceļot jautājumu par Latviešu leģionu un iesaukšanām, vācieši sola, ka latviešu leģionā komandieri būs paši latvieši. Bet tiklīdz tie jau ir stājušies pie iesaukšanām, viņi paliek stipri skopāki kā attiecībā leģiona iedalāmo cilvēku skaitu, tā tumšāki un atturīgāki jautājumā par tā komandējošo sastāvu.

Tiesa, Ersatzkommando jau ir februārī iesaucis arī dažus latviešu bij. virsniekus un instruktorus. Bet vēl ļoti niecīgā mērā un nav īsti izprotams, no kādiem principiem tie vadās. Vairākos gadījumos ir pamats domāt, ka tie nav tādi motīvi, kas būtu arī latviešiem noderīgi.

Latviešu pašparvalde, spriežot šo jautājumu, atrod par nepieciešamu nodibināt militāru centru, kas būtu pilnvarots no latviešu puses vest informatīvas sarunas ar vāciešiem un ko vajadzības gadījumā varētu proponēt par latviešu brupoto spēku vadību. Šim uzdevumam izrauga ģenerāli Bangerski, ar pulkvedi Silgaili kā štāba priekšnieku. /Pašp. 1943.g.16.febr. protokols/.

Ģenerālis Bangerskis ir bijis divīzijas komandieris Latvijas armijā, kā arī vairākkārt kara ministrs t.s. kreisās koalīcijās /vidus partiju un sociāldemokrātu vairākums/ Latvijas laikā, tautā plaši pazīstams arī kā viens no populārākajiem latviešu strēlnieku pulku vadotiem pirmajā pasaules karā, pārbaudīts demokrāts, dziļi humāns un reliģiozs cilvēks, ikvienam pietams. Viņš gan neprot ne vārda vāciski, bet patiesi saprot savas tautas sāpes un cerības. Pulkvedis Silgailis ir bijis divīzijas štāba priekšnieks un taktikas lektors. Augstākā kapaskolā Latvijas armijā, enerģisks latviešu virsnieks, kam arī vācu valoda nekādas grūtības nerada.

Vācieši tomēr pa šo laiku ir kļuvuši latviešu komandējošā sastāva jautājumā neskaidrāki un atturīgāki. Atrunājas, ka leģiona formēšanas jautājumos ieradišoties kāds šim uzdevumam pilnvarots ģenerālis no Berlīnes. /Pašp.1943.g.2.

marta prot./.. Tāds ierodas marta sākumā, bet paziņo, ka gen. Bangerska iecelšanas jautājums vēl neesot izskirts. /Pašp. 5.marta prot./ Pašpārvalde arī konstatē, ka šinīs apstākļos latviešu virsnieku valda noskaņa no iesaukšanas legionā pēc iespējas izvairīties. Latviešus šai pašā laikā arī satrauc ziņa, ka gatavojas 10000 jaunu latviešu sievietu iesaukšana un nosūtīšana uz Vāciju. Latviešu pārstāvju pūles tagad lielā mērā koncentrējās šo jauno briesmu novēršanā. Neskatoties uz visu, latviešu pārstāvji tomēr atrod, ka jādara arī iespējama lai desmiti tūkstoši latviešu iesaukto jauniešu nepaliktu vācu rokās vieni paši bez latviešu virsnieku un instruktoru atbalsta. /Pašp. 26.marta protokols/.

Attiecībā uz legionu augstāko vadību tomēr vēlamo pakāpumu nav.

No Berlīnes atbraukušais jaunā legionu formētājs 9. martā gan paziņo, ka no Berlīnes saņemta telegrafiska piekrišana gen. Bangerska iecelšanai par legionu komandieri. Tomēr apstiprināšana novilcinās un beigās 20. martā "izrādās", ka gen. B. nav apstiprināts par legionu, bet - 1.div. komandieri un pulkv. Silgailis - par šīs div. 1-a.

Tā kā pēc ziņām legionu nodomāts sastādīt tikai no vienas divīzijas, tad tam vēl sevišķu nozīmi nepiešķir, un abi karavīri ierodas 23.martā pašpārvaldē, lai stādītos priekšā un saņemtu latviešu norādījumus. Šēds izsaka gandarījumu par notikušajām iecelšanām un cerību, ka ev. upuri nebūs velti, bet palīdzēs sasniegt latv. tautas mērķus. Kontroles šefs, vecs brīvības cīnītājs, pēc partijas piederības sociāldemokrāts, lūdz pielikt visas pūles, lai vadība, apmācība un apbruņojums būtu savos augstumos un mazāki līdz ar to upuri. /Viņš arī ir vairākkārt dedzīgi iestājies, ka, ja tiek ņemta mūsu jaunatne, arī vajadzīgajiem un labākiem virsniekiem ir jābūt pie tās/. Gen. Bangerskis pateicās par novēlējumiem un izsaka cerību, ka latvju tautas cerības un domas izdosies apvienot ap legionu. /Pašp. 23.marta prot./

Tomēr arī šī gen. B. iecelšana izrādās "pārpratums". Jau 31. martā gen. B. ziņo pašpārvaldei, ka par legionu komandieri ir iecelts vācu brigades fīrers Hansens, bet viņa - gen. B. - stāvoklis ir ļoti nenoteikts. Esot ierosināts jautājums par viņa iecelšanu par legionu inspektoru. Viņš lūdz pašpārvaldi apspriest situāciju un dot norādījumus. Latviešu pārstāvji atzīst, ka jāprasa, lai legionu inspektoram pakļauj arī tās latviešu vienības, kas neietilpst legionā, ka visu vienību priekšgalā jābūt latviešu virsniekiem, un ka gen. B. līdz turpmākam paliek arī par Latvijā uzstādāmās legionu div. komandieri. /Pašp. 31.marta protokols./

Bet arī šo pēdējo prasību neizdodas realizēt. Legionu komandieris aizbrauc atpakaļ uz Vāciju un šis postenis vairs netiek atjaunots. Par Latvijā uzstādāmās div. komandieri nāk cits vācietis ar savu štābu. Latviešu gen. B. iecel par legionu ģenerālinspektoru, pie kam vācietis paveda šo iecelumu ar interpretējumu, ka tas esot ievērojami augstāka postenis nekā div. komandiera amats. Kad

gen. inspektors atkārtoti pieprasa iekā kam šī "ievērojami augstākā Postepa" funkcijas un, galvenais, tiesības īsti pastāvēs, tad tam tās sola izsniegt jau tuvākā laikā Berlīnes apstiprinātas. Šis "tuvākais laiks" tomēr nepienāca pilnu 2 gadu laikā līdz pat kara beigām.

Skaidrs no tā ir tikai viens, ka vācieši negrib uzticēt lielākas latviešu vienības komandēšanu latvietim un meklē ceļus, kā latviešu izraudzīto augstāko priekšnieku faktiski nobīdīt pie malas. Viņa tiesības neapstiprina un nenoteic tāpēc, lai katrā vajadzīgā gadījumā varētu atteikt, ka tas nav viņa kompetencēs. Pārrunājot radušos stāvokli ar latviešu pārstāvjiem, atrod, ka atteikties pavisam un aiziet - nozīmētu izdarīt taisni to, ko vācieši vēlas. Tāpēc gen. B. ir jāpaliek kaut arī šinī t.s. ģenerālinspektora postenī, cenšoties aizstāvēt latviešu intereses kur un kā vien var un izveidojot tomēr kādu latviešu centru.

Ar 1943.g. aprīļa beigām Latviešu legionā izveidojās šādi orgāni:

I Komandējošā vadība.

Diviziju komandieri - vācieši, ar vācu štābiem. Arī saimniecības virsnieki, tā sauktie Verwaltungsführer vācieši. Visi vācieši, izņemot dažus ieroču instruktorus, no vācu Waffen-SS.

Diviziju kājnieku priekšnieki /vēlāk arī abu diviziju artil. priekšnieki/, visi pulku komandieri un tāpat visi tālākie zemākie priekšnieki - latvieši.

Jāpiebilst, ka arī div. kājnieku priekšnieka postenis latv. divīzijās bija bez noteiktām tiesībām un pienākumiem. Vācieši to vispirms nodibināja 1.div., lai būtu kur novirzīt pulkv. Silgaili, ko latv. iestādes bija izraudzījušas par legionā resp. div. štāba priekšnieku, bet vēlāk arī 2./19./div., lai tur savā laikā varbūt izceltu vienu pulka komandieri, bet tād atkal, lai tur novirzāt, faktiski atstuntu no vadības un padarītu neiedarbigāku kādu citu /Lobi/

II Ģenerālinspekcija

Tā bija latviešu iestāde. Kā jau minēts, līdz pat kara beigām tā palika bez noteiktām tiesībām un precizēta darbības aplōka. Vācieši jau no paša sākuma to centās ignorēt un apiet, gan arī vienkārši šikanēt, nedodot telpas, atļaujot tikai niecīgu štatu /mazāku nekā pulka štābam/, gan arī uzliedot dažādus ierobežojumus, piem., aizliedzot ģenerālinspektoram bez divīziju komandieru ziņas apmeklēt vienības, vienību komandieriem bez div. komandieru atļaujas apmeklēt ģenerālinspektoru, vai tieši sarakstīt ar to un t.l.

1./15./div. komandieris divīzijas formēšanas laikā centās spēlēt ģenerālinspektorapriekšnieka lomu, ielika gen. insp. štābā savu komisāru, bez kuŗa ziņas it kā nedrīkstēja notikt nekāda sarakstīšanās. Tā kā ģenerālinspektors, viņa štābs un latv. vienību priekšnieki parasti šādus iero-

bežojumus neievēroja, tad legiona vācu vadībai ar šo iestādī vienmēr bija atklātāks vai slepenāks karš.

Neaizskarot pieaugošās popularitātes dēļ pašu ģenerālinspektoru, vācieši centās atdarīt dažam atbildīgākam ģenerālinspekcijas darbiniekam.

Ģenerālinspektora galvenās pūles visu laiku bija veltītas latviešu dzīvā spēka saturēšanai vienkopus, tā iespējami lielākai saudzēšanai un ikviena latvieša likteņa atvieglošanai. Sevišķu vērību viņš veltīja arī vācu apcietinātiem latviešiem.

Bez kādam tiesībām, bez kādas tiesas varas un izrīcības, bez kāda iespaids uz operatīvo darbību, Latviešu legiona ģenerālinspekcija tomēr izvērtās par latviešu iekšējās aizsardzības galveno legālo centru. Tur griezās gan kopējos, gan personīgos likteņos kā karavīrs, tā ne mazāk citās gaitās iesaistītais, gan vēl brīvībā esošais, gan jau par bēguli kļuvušais vai apcietinātais un notiesātais, gan latv. politiķis un gara, gan fiziska darba strādnieks. Pati bez kādas varas, šī iestāde varēja būt gan vairāk tikai latviešu bēdu sūdzētava. Tomēr pateicoties ģenerālinspektora taktam, bet arī konsekvencei un neatlaidībai, šād tad bija iespējams arī ko panākt. Bez tam zināms latviešu spēks tak jau eksistēja. Zināmā mērā ar to vajadzēja rēķināties arī citiem. Kā nekā Latviešu legions latviešu tautas acīs un dzīvē bija tomēr kļuvis par latviešu aizsardzības un cerību faktoru.

Legiona iekšējā kārtība, vienība un dienesta pakāpju apzīmējumi.

Ļai gan lielākā latviešu karavīru kopība pēc valsts neatkarības zaudēšanas, Latviešu legions radās ne tad un ne tā, kā paši latvieši to gribētu, latviešu vienprātīgā domā bija arī šajos apstākļos to izveidot kā savu bruņoto spēku, savas nacionālās armijas atjaunojumu, ar tās garu un tradīcijām.

Latv. nacionālās armijas virsnieku sastāvs gan bija ārkārtīgi cietis lielieku okupācijas gadā. Arī virsnieku iesaukšana, kā arī iecelšana amatos / sevišķi līdz pulku komandieriem / bija atkarīga no vāciešiem. Tomēr latviešiem izdevās panākt, ka par visu pulku komandieriem tika iesaukti patriotismā pārbaudīti bij. latviešu strēlnieku pulku un Latvijas brīvības cīņu virsnieki, visi arī ar augstāko militāro izglītību.

Divīziju komandieri un divīzijas štāba gan bija vācieši. Bet viņu tiesās rīcības apjoms jau bija zināmā mērā valodas grūtību ierobežots. Bez tam frontes apstākļos tas jau tā kā tā varēja būt tikai operatīvas un saimnieciskas dabas.

2./19./ latviešu divīzija - īstenībā vecākā legiona vienība - noorganizējās un visu laiku atradās kaujas iecirknī. Vienību iekšējo dzīvi, cik atļāva kaujas apstākļi, pulku komandieri un pārējie latviešu priekšnieki tā tad varēja veidot gandrīz netraucēti. Bet cik to ap grūtināja kaujas apstākļi, tā paši gluži automātiski pieņēma bij. nacionāl-

lās armijas iekārtu, jau tāpēc vien, ka cita bija sveša.

Jāpiemin arī, ka latviešu legionā vienības nekad nav bijušas, ne cipās, ne arī novietojumā kopā ar vācu SS, bet tikai ar vācu armijas vienībām, kuru iekārta bija zināmā mērā līdzīga. Tāpēc tās nekad nav arī bijušas kādā varbūt citādi ietekmējošā apkārtne.

Vienīgais laiks, kad divīzijas vadība varbūt varētu iejaukties arī pulku iekšējā dzīvē, bija 1./15./divīzijas formēšanas laiks aizmugurē. Bet tā kā pulki formējās Dienvidkurzemē tuvu robežai, bet divīzijas štābs atradās Rīgā, tad tā kontakts arvienībām bija visai vājš. Tā laika divīzijas komandieris grāfs fon Pycklers, likās, legionā lietu vispār nepēma nopietni, bet vairāk interesējās par to, ko laika pavadīšanas ziņā var sniegt vēl vienmēr diezgan bagātā Rīgā. Arī viņa štāba virsnieki visumā centās šai ziņā mācīties no sava izsmalcinātā priekšnieka.

Lielāks traucējums pulkiem bijat. s. vācu saimniecības virsnieki, kas atradās pie vienībām un ne reti, sevišķi pašā sākumā, centās iejaukties pulku komandieru rīcībā. Tomēr tas attiecās galvenām kārtām uz materiālo pusi. Tā arī šai divīzijā latviešu komandieri varēja izveidot savas vienības gluži tā pat, kā viņi to bija darījuši Latvijas armijā, apmācot un audzinot saskaņā ar Latvijas armijas reglamentiem.

Protams, ka arī komandu un darbvedības valoda, izņemot saraksti, kas gāja uz divīzijas štābu vai nāca no tā, bija latviešu.

Arī dienesta pakāpju apzīmējumi legionā latviešu dzīvē un sarakstē bija vienīgi tie paši, kas Latvijas armijā.

Tas nava kāda sikums. Tas nozīmē, ka latvieši no pašā sākuma līdz beigām nepieņem tos apzīmējumus, ko viņiem dod vācieši un, lietojami konsekvēnti savas dienesta pakāpes, pasvītro savu atšķirību, Nav nekad dzirdēts, ka kāds latvietis būtu uzrunājis otru par standarten vai rottenfirereri u.c.

Tā pat latvieši legionā iekšējā dzīvē lietoja tikai paši savus vienību nosaukumus, kas atbilda Latvijas armijas vienību apzīmējumiem.

Tiesa, vācieši bija devuši divīzijām un pulkiem vācisku numerāciju un vienību apzīmējumus. Pie tam, atšķirībā no SS vienībām, tās nesauca par SS divīzijām vai pulkiem, bet "der SS", kā apzīmēja, piemēram, arī kādu SS piederošu mantu.

Tā pat legionā karavīru dienesta pakāpes tie vāciski apzīmēja ne ar armijas /starptautiskajiem/ apzīmējumiem, bet ar vāciskajiem. Pie tam, lai atšķirtu legionāru dienesta pakāpes no SS dienesta pakāpēm, viņi pirmajām SS vietā lika sākumā apzīmējumu "Leg.", bet vēlāk "Waff." Tā nevienu latviešu karavīru Latviesu legionā, vismaz kāmēr tas pastāvēja, nav ne ieskaitījuši, ne saukuši par SS vīru vai SS firereri. Izņēmums tikai likās vienā gadījumā, kad vācieši kādu latviešu virsnieku teicās paaugstinājuši attiecīgajā SS pakāpē. Divīzijas komandieris grāfs Pycklers izceļot šo ga-

dījumu teica: "Ka viņu paaugstinās, to es zināju, bet ka viņam piešķirs SS pakāpi, tas arī man ir liels pārsteigums". Tas vēlāk arī izrādījās tikai teātris.

Izņemot šo gadījumu neviena latviešu karavīrs Legionā tā tad netika apzīmēts un arī neirīkstēja lietot SS apzīmējumu pie savas dienesta pakāpes.

Kas attiecas arī uz pašiem dienesta pakāpju nosaukumiem vācu valodā, tad legionā karavīru lielam lielā daļa tos ne-maz nezināja. Pat legionā generālinpektors tanis neorientējās līdz pat kara beigām. Tās "atšifrēt" vai "aizšifrēt"-atkarībā no tam, vai raksts nāca vai gāja uz vācu istabu-bija vienību kanceleju uzdevums.

Tā kā ar 1919-1924 gadu iesaukumiem par legionā pamatu kļuva Latvijas laikā audzinātā jaunatne, ļoti inteliģenta un dziļi patriotiska, tad legionāru gars jau bez sevišķas piepūles no virsnieku puses bija spilgti latvisks, pilns nesagraujamas pieķeršanās savai neatkarīgas valsts idejai, nepielietams nekādi svešai ideoloģijai. Vācu pašu politika Latvijā tos bija padarījusi pilnīgi immūnus arī no šīs puses. Legionāri ļoti labi prata orientēties visos Latvijas valsts neatkarības ienaidniekos un cerēja, ka katram pie-nāka sava kārta pēc nopelna.

Tā pat kā Latvijas armija, legionā vakara junda tika no-turēta nevis ar Vācijas himnu un Horsta Veseļa dziesmu, bet ar korāli "Dievs Kungs ir mūsu stiprā pils" un Latvijas him-nu.

Kur vien tad bija iespējams, legionā vienībām ik svēt-dienas tika noturēti Dievkalpojumi. Ģenerālinpektors pa-nāca, ka katrai latviešu divīzijai tika piedalīti abu lie-lāko latviešu konfesiju, luterāņu un katoļu, pastāvīgi mā-cītāji. Viss tas bija pilnīgā pretrunā ar to, kā tas bija vācu SS vienībās.

Tā legionā vienības atšķirās no bij. Latvijas armijas vienībām tikai ar ietērpu. Lai arī šo atšķirību mazinātu. un apzīmētu latviešu vienības, ar latviešu pašpārvaldes un generālinpektora rīkojumi visi latv. legionāri nēsāja uz rokas vairodziņu ar Latvijas krāsām un uzrakstu Latvija. Tā kā Latvijas krāsas un Latvijas nosaukums bija līdz tam aizliegti, tad šī rīcība bija viens no pirmajiem latviešu karavīru demonstrējumiem, kas pacēla arī pārējo latviešu pašapziņu

Kā zināms, vācu SS vienību karavīri nēsāja uz apkakles SS burtus. Tā kā latviešu karavīriem izdeva galvenām kārtām jau lietotas drēbes, tad šie burti jau bieži atradās uz apkakles uzšūti. Ar SS- Hauptamta rīkojumu bija aiz-liegts latviešu legionāriem nēsāt šos SS apzīmējumus. Šo pavēli divīzijas vadība lika atgādināt visās latviešu vie-nībās. Pie drēbju izsniegšanas tāpēc no drēbēm, kur SS bur-ti jau bija uzšūti, tos vajadzēja noārdīt un nodot izsnie-dzējam. Vācu saimniecības viranieki un komandējošais sas-tāvs stingri raudzījās uz to, lai tas notiktu un neviena lat. legionārs nesaigātu ar SS zīmēm.

Tas bez šaubām viens no daudzajiem spilgtākiem atgādinājumiem legionāriem, ka tie nepieder pie šīs toreiz privilēģētās kārtas. Latviešiem tas bija tikai pa prātam. Tak lai nelīdzinātos ietērpā citai vēl ienīstākai grupai -SD vīriem latvieši nēsāja uz apkakles 1. latviešu divīzijā Latvijas armijas nozīmi: uzlecošās saules zīmi, bet 2. latv. div. - Latvijas kara ordeņa krusta zīmi. Tur kur vācu komandējošais sastāvs, piem. div. komandieris un I-a, uzsuva solidaritātes dēļ, uz apkakles šīs latviešu zīmes, viņi SS burtus nēsāja uzšūtas svārku kreisajā pusē.

Vēl krasākā atšķirībā bija abu grupu, legionā esošo vācu SS piederīgo un latv. legionāru, tiesiskais stāvoklis. Neviens vācu SS piederīgais, cik nīcīgā dienesta pakāpē arī būtu, nebija pakļauts nevienam latviešu komandierim. Turpretī ikviens no šiem vāciešiem uzskatīja sevi it kā par ikviena latvieša priekšnieku, kas, protams, radīja biežus konfliktus. Vācu priekšniecība tādos gadījumos parasti deva "taisnību" savējiem.

Arī citādi abas grupas legionā dzīvoja savu noslēgtu dzīvi.

Ar savu drošo nacionālo nostāju latv. legionāri ievērojami stiprināja visas latviešu tautas stāju. Tā sajuta, ka tai jau ir savs atbalsts. Tāpat kā lielinieku, arī vācu okupācijas laikā, ja arī ne gluži tāda terora draudos, latvieši nedrīkstēja atzīmēt savas valsts neatkarības dienu - 18. novembrī. Pirmo reizi pēc valsts neatkarības nomākšanas latv. legionāri 1943.g. 18. nov. atkal atzīmēja 25. savas valsts svētkus tā pat, kā tas bija noticis Latvijas armijā, ar parādi legionā generālinpektora un latviešu pašpārvaldes priekšā. Vācieši bija nostādīti grūtas situācijas priekšā - vai nu tūlīt uzsākt represijas un likvidēt legionu, vai arī ļaut, lai notiek. Varbūt tie domāja šo nacionālo spēku iznīcināt citā izdevībā.

Mēs jau minējām, ka legionā rindās bieži meklēja savu pēdējo patvērumu daudzi dezertieri no HiWi un arī policijas bataljoniem. Vienību latviešā komandieri atrada veidu, kā tos ieskaitīt vai arī sarakstos neuzrādīt. Tādā pat veidā tur glābās arī nereti politiski vajātie. Starp citiem legionā kādu laiku sedza arī vienu no visizcilākajiem latviešu pretestības darbiniekiem bij. Latvijas ministri Einbergu, līdz to Rīgā, varbūt paša neuzmanības dēļ, arestēja SD. Legionā generālinpektora mēģinājumi panākt tā atbrīvošanu palika pēc tam bez panākumiem.

Nav bez savas nozīmes legionā gara raksturošanai arī tas, ka legionā generālinspekcija, vismaz kamēr šo rindu rakstītājs to pārzin, nelietoja legionā apzīmējumā ne "brīvprātīgais", ne "SS". Kā uz savas iestādes durvīm, tā arī savā sarakstā /arī ar vācu iestādēm/, tā lietoja vienīgi apzīmējumu "Latviešu legions".

Tālākās mobilizācijas.

1943.g.rudenī lielinieku vilnis jau bija ļoti tuvu Latvijas robežām. Vācieši gatavoja jaunās iesaukšanas Baltijas zemēs. Tāpat tie, likās, bija zināmā mērā grozījuši savu izturēšanos pret krievu gūstekņiem, gatavodami no tiem tā

saukto Vlasova armiju, kaut gan izturēšanās iepentajos apgabalos bija visumā tā pati. Legiona ģenerālinspektors bija noteikti pretojies jebkura veida tālākām latviešu iesaukšanām, pirms legionā vajadzīgajiem papildinājumiem nav atdoti tie latviešu jaunekļi, kas izkaisīti kā HiWi gāja bojā vācu daļās, un Latvijas teritorijas aizstāvēšanai nav atdoti austrumfrontē izkaisītie policijas bataljoni. Pēdējo atliekas gan bija beidzot atvilkts un, papildinot ar jauniesauktiem no 1919.-1924. gada gājumiem, savesti 3 policijas pulkus un novietoti, gan ne kopīgi, frontē pie Latvijas robežām. No izpalīgiem atdabūja tikai samērā mazu daļu.

Abas latviešu legionā divīzijas, cenšoties atturēt lieldzīvniekus no savas zemes, kā arī to apstākļu dēļ, kā sevišķi 1./15./ div. tika ievadīta cīņās, 1943. g. rudenī bija cietušas ievērojamus zaudējumus.

Tā kā vāciešiem rūpēja ne jau iesaukto latviešu savešana vienkopus, bet jaunu spēku sagādāšana, ģenerālkomisārs 1943. g. novembrī, tāpat kā pārejas Baltijas zemēs, izsludināja jaunu gada gājumu iesaukšanu. Pie kam šoreiz kā tur, tā te ne vairākas maskētas, bet jau atklātas mobilizācijas veidā. Tā attiecās uz visiem bij. Latvijas armijas un flotes virsniekiem un instruktoriem, kā arī uz visiem 1915.-1924. g. dzimušiem vīriešiem.

Tā kā virsniekus un instruktorus sāka atklāti iesaukt jau 1943. g. februārī un tāpat 1919. g.-1924. g. dzimušie bija jau iesaukti, tad šai ziņā rīkojums attiecās tikai uz atlikumu. Šos gadus atkārtojot jaunajā rīkojumā vācieši, laikam, gribēja propagandiski norādīt uz iesaukšanas plašumu. Iesaukšanas tehniskā izpildīšana, tāpat kā citur Baltijā, bija uzdota vietējām iestādēm. Tas bija zināms atvieglojums, jo nu latviešu iestādēm bija zināma noteikšana par to, kas, kā un cik tiek iesaukti. Tas bija sevišķi svarīgi arī tāpēc, ka nu iesaukšana galvenā kārtā attiecās jau uz ģimenes cilvēkiem, kuru atraušana jau vēl lielākā mērā skāra arī mājā palicēju iztiku un likteni. Tāpat bija deklarēts, ka iesaukšana notiek tikai latviešu legionā. Vācieši, atkal ļejaucoties, tomēr centās pārņemt kā šo noteikumu, tā arī vispār noteikt iesaukšanas gaitu.

Tak izlietojot par pamatu ļoti humāno Latvijas kara klaušības likumu, kas paredzēja veselu rindu tādu atbrīvojamo, gan slimības, gan nodarbības, gan izglītības turpinājuma dēļ, ko vācu instrukcijas uzskatīja par iesaucamām, kā arī izdarot daudz rūpīgāku veselības pārbaudīšanu un ievērojot arī citus apstākļus, šī iesaukšana deva tikai ap 5000 iesaukto. Tas bija apm. tikai kāda 1/12 vai pat vēl mazāka daļa no tā, ko vācieši paši bija iesaukuši no jau augstāk minētiem 5 gadu gājumiem. Vācu Ersatzkommando vadītājs sacēla traci ar legionā ģenerālinspektoru, kam latviešu iestādes no savas puses bija uzdevušas iesaukšanas pārzināšanu, izsauca 1944. g. janvārī uz Berlīni dot paskaidrojumus. Sekoja arī ļoti bargs Himlera raksts "Ostlandes" augstākam SS un pol. vadītājam /sk. pielikumu/ par "Misstände bei der Mobilmachung in Lettland", ar kuru bija paziņota sevišķas SS komandas ierašanās, lai pārbaudītu atbrīvojumus, bet iesaukšanas komisijas locekļus nodotu sevišķai tiesai.

Vācieši iesaukšanu tagad atkal faktiski pārņēma savās rokās. Galvenais rīkotājs, kā tas bija gan arī agrāk, kļuva augstākais SS un polic. vadītājs "Ostlandē" un Ziemeļkrievijā - Jeckels. Tā viņi iesauca 1944.g. pavasarī vēl 9 gadu gājumu / 1906.-1914.g. dzimušos/, nenodot tos vairs tieši legionā, bet 1944.g. vasarā 1925. un 1926.g. dzimušos, galvenām kārtām kā papildinājumu 1.latv. divīzijai. Vēlāk cilvēkus ņēma pat no koncentrācijās noņemtiem un cietumiem.

Tā pien. ar 1944.g.8. augusta rakstu augst. SS un pol. vadītājs uzdod sastādīt sevišķu bataljonu no 400 notiesātiem latv. legionāriem, kas atrodas Salaspils koncentrācijas nometnē.

Ar 1943.g. 5. sept. rakstu tas pats uzdod:
 "1/ Es sind sofort aus den in Salaspils befindlichen U-Häftlingen in Stärke von 245 Mann und weiteren 118 Russen 2 Bau-Kompanien zu formieren.
 2/ Die Bau-Kompanien führen den Namen 1. und 2. Bau-Kompanien RS"

Ar 1944.g.23.aug. rakstu viņš uzdod:
 "1./ Es ist sofort ein weiteres Bau-Btl. gemäß Stärkennachweisung vom 9.8. 1944., Befehl des HSSuPf Ia, Nr.814/44 aus den z. Zt. aus dem Zentralgefängnis und aus Salaspils zwecks Bewährung entlassenen Männer zu bilden.
 Stärke: 14 Führer, 1 Verwaltungsbeamter
 56 Unterführer und 563 Männer.
 2./ Das Bau-Batl. führt den Namen 6. lett. Bau-Batl. S und ist im Lager Salaspils aufzustellen."

1944.rudenī vācieši vācu gaisa spēku izpalīgos iesauca arī 1927. un 1928.g.dz., bet dažās vietās pat vēl jaunākus!

Legiona vienības un to skaitliskais sastāvs.

Legiona vienību nosaukumu vācieši ir vairākkārt mainījuši, mainot arī SS piekārumu, tak vienmēr tā, lai šīs SS piekabinājums atšķirtos no SS vienību apzīmējumu.

Ap kāpa beigām tieši legionā skaitījās šādasvienības /vācu nosaukumi/:

15. Waffen-Grenadier-Division der SS /lētische Nr. 1/,
 19. Waffen-Grenadier-Division der SS/ lettische Nr. 2/,
 Flak - Abteilung,
 Lettisches Feldersatz - Depot,
 Waffen-Grenadier Ausbildung und Ersatz Bataillon 15,
 /pēdējais bija 15. div. papildinājumu bat., kas galvenokārt sastāvēja no tādēim, kas atgriezās no slimnīcām, bet vēl nebija ierindas spējīgi/.
 Bez tam vēl pie legionā piederēja Ģenerālinpektora štābs un Papildinājumu pārvalde.

Patlaban nav datu, kas ļautu precīzi noteikt vāciešu karadienestam iesaistīto vai arī tikai legionā iedalīto latviešu skaitu.

Kapitulācijas laikā latv. vienību skaitliskais sastāvs bija apm. šāds:

Kurzemē -	2./19./ div., pol. un būvniecībā	ap 17 000,
Vācijā -	1./15./ div.	" 9 000,
	Feld-Ers.-Depot	" 8 000,
	1./15./ div. vienībās pie Dancigas	" 2 000,
Dānijā -	15. apm. un papild. b-nā	" 2 000
kopā ap		38 000

Kurzemē un pie Dancigas palikušie visi krita lielnieku rokās. Tāpat ne visi vo pārējiem uz Vācijas pārvestiem varēja izlauzties pie Rietumsabiedrotiem.

Legiona darbība.

Pārpratumu novēršanai vispirms jādeklarē :

- 1/ Neviena legiona vienība nav pēmusi dalību kādās aizmugures akcijās,
- 2/ Legiona vienības ir cīnijušās tikai frontē un tikai pret lieliniekiem, Neviena legiona vienība nav cīnījies pret Rietumsabiedrotiem, kā tas bija izteikts arī legionaru zverastā.

Kāz tam nav arī jāaizmirst, ka cīņu pret Padomju Krieviju bija sākuši ne latvieši, bet Padomju Krievija pati, jau 1939.g. daļēji iebrukdama Latvijā, bet 1940.g. kā Vācijas sabiedrotā okupēdama visu Latviju un iesākdama nepieredzētu latviešu iznīcināšanu.

Legionu cīņu norise un to eventuāla nozīme Latvijas teritorijas okupēšanas aizkavēšanā no lieliniekiem prasā sevišķu iztirzājumu. Te jāierobežojas tikai ar vispārēju pārskatu.

2./19./ latviešu divīzija.

Šī divīzija gan numerācijas kārtībā iznāk otrā, bet faktiski arī pēc laika ir pirmā latviešu legiona vienība. Kā jau redzējam, tā sāka rasties vispirms kā viens pulks, tad kā brigāde Leningrādes frontē 1943.g. sākumā. No šī laika, līdz cīņu izbeigšanai Kurzemē, tā nepārtraukti ir atradusies frontes un tikai frontes iecirkņi vairāk nekā 2 gadus. Var saprast, kādu piepūli tas prasīja no šīs divīzijas karavīriem, kā arī to, ka tas zaudējumi nevarēja būt mazie arī pie vissaudzīgākās apiešanās ar cilvēkiem. Pēdējo gan var teikt par latviešu priekšniekiem, bet ne reti jau daudz grūtāk par divīziju vadību. Ja jau vāciešiem pašu cilvēku dzīvība bija maznozīmīga, tad latviešu jau nevarēja būt lielāka problēma. Kā arī skatītos uz šo jautājumu, neapstrīdams jau nu bija viens. Proti, kā divīziju vācu vadība, ar maz izpēmumiem, bija savam uzdevumam maz sagatavojusies. Augstākais priekšnieks nāca parasti no vācu policijas un tam, izņemot pašā sākumā brigādes komandierus, nebija ne pietiekošas teorētiskās izglītības, ne arī prakses lielāku vienību vadībā. Gluži tas pats un vēl lielākā mērā attiecas uz divīziju vācu štāba sastāvu. Tas sastādījās no jaunekļiem, kas virsnieka pakāpi bija ieguvuši parasti ne armijā, bet vācu politiskajās formācijās. Tā kā šie jaunieši bez tam slimoja ar "kakla slimību", kā to apzīmēja paši vācieši, t.i. cenšanās pēc ordeļiem, tad tas latviešu uzdevumu padarīja vēl grūtāku. Apzinotie savu atbildību pakļauto priekšā un, protams, arī savu labāku militāro izpratni, tie parasti atradās pastāvīgā cīņā

ar šiem jauniešiem, kas vai visi tiecās dot rīkojumus divīzijas komandiera pilnvarā. Šo sadursmju rezultātā vairāki latviešu augstāki virsnieki un arī citi priekšnieki tika atcelti vai pat nodoti kara tiesai. Vācieši meklējās pēc jaunākiem, ar mazāku autoritāti un tā tad paklausīgākiem. Paldies Dievam, latviešu virsnieku lielumielā daļa uzlikto atbildību savas tautas un pakļauto priekšā tomēr stādīja augstāk par atbildību kādiem citiem, to sodiem vai apbalvojumiem. Viss sacītais attiecas uz abām divīzijām.

Cīņu iecirknī radusies 2./19./ divīzija arī izvērtās, sārūka un papildinājās frontes iecirknī. Latviešu pūles to kādu laiku vismaz dabūt aizmugurē palika bez panākumiem. Frontes iecirknī tā bija spiesta arī nollikt ieročus.

Šīs divīzijas cīņu vietas: pie Ēņingrādes, Volchova, Veļikaja upe, dienvidos no Ostrovas, Opočkas rajons, pēc tam uz Latvijas teritorijas cauri Latgalei un Vidzemei, tad Kurzeme, kur tā noturēja savu iecirkni Dobeles rajonā no 1944.g. oktobra līdz kapitulācijai 1945.g.maijā.

1./15./ divīzija.

Sāka formēties 1943.g. pavasarī Kurzeme, tā kā tai pakāpeniski nācās atdot savu cilvēku sastāvu otrai divīzijai, tad tās jauniedalītais sastāvs vēl nebija pietiekoši apmācīts, kad tai 1943.g. oktobrī vajadzēja iziet uz fronti Neveles-Novosokolņiku rajonā. Tā kā šī divīzija līdz tam bija apbruģota tikai ar franču apmācības ieročiem /ļoti nepilnīgā skaitā, tad tā savu īsto apbruģojumu saņēma tikai tai pašā laikā, kad tā jau iekrāvās vagonos. Šo apbruģojumu tulīt neizdalīja, bet tas gāja tai līdzī tāpat neizkrauts vagonos, ar kuriem tas bija pienācis. Tikai jau kaujas joslā /vai tā bija neuzticība jeb viena no vācu "improvizācijām"/ cilvēki, izkraujoties no vagoniem, izkrāva arī ieročus un ar tiem vēl neapraduši un pietiekoši neiepazīnušies, tika sviesti kaujā. Pie tam ne kā kopīga vienība un pulku komandieru vadībā, bet lielāko tiesu piedalīti mazākām daļām vācu armijas vienībām. Protams, tas radīja lielu satraukumu virsniekos un karavīros. Latviešu priekšnieki protestēja un šo protestu sekās 2 pulku komandierus un dažus citus priekšniekus tūlīt atcēla. Sadalītajam vienībām apbruģojuma labāko daļu atņēma vācieši. Protams, ka šai sajūkam, satraukumā un sašutumā starp vācu daļām iedalītie karavīri meklēja ceļu atpakaļ pie savām vienībām vai pat vienkārši uz mājām. Arī citādi zaudējumi bija ļoti manāmi un divīzija bija nevien saļaukta, bet arī lielā mērā izjukusi. Uz ģenerālinpektora un karavīru nemitīgajiem protestiem un pašu iniciatīvi divīzijas atlikumu atkal savāca vienkopus. Laikam prātu nomierināšanai atcēla arī divīzijas komandieri, kurš gan latviešiem taisnojās, ka pildījis tikai savas priekšniecības rīkojumu. Divīzijas karavīru kaujas darbības sākums, ne jau pašu vainas dēļ, bija drūms un dažādi piemeklējumi tos nav atstājuši līdz mūsu dienām.

1944.g. februārī divīzija parvietojās uz Staraja-Rusa rajonu, bet no turienes uz Veļikaja upes krastiem Ostrovas rajonā. Te abas latviešu divīzijas sanāca kopā un tās apvienoja vienā korpusā, kurā ietilpa arī viena vai vairākas vācu armijas divīzijas. Pēc abu divīziju kopējām cīņām Ostrovas un Opočkas rajonā, abas divīzijas ar ļoti smagām cīņām atkāpās

uz Latvijas teritoriju. Abas divīzijas bija šajās cīpās stipri cietušas un sarukušas. Seit 1./15./ latviešu divīziju izvilka no frontes iecirkņa, lielāko daļu tās atlikušā kaujas sastāva atdodot 2./19./ div., atstājot tikai rāmja personālu. Divīzijas pašas papildināšanai iesauca 1925. un 1926.g. dzimušos. Tak laikam lielāku pašu latviešu spēku atstāšanu Latvijas teritorijā vācieši uzskatīja par nevēlamu šajos kritiskajos apstākļos. Tāpēc 1./15./ divīziju ar jauniesauktajiem pārveda uz Vāciju, motivējot ar miesīgākas un labākas apmācības iespējām Pomerānijas apmācības laukumos. Pēc divīzijas sagatavošanas to solīja sūtīt atpakaļ uz Latviju. Latviešu pašu vēlēšanās, protams, bija, lai talsni šinīs apstākļos, kur cīņa gāja tieši par Latvijas teritoriju, viņu vīri paliktu pie viņiem. Divīzijas pārvešana uz Vāciju tāpēc bija kā pret pašu iesaukto, tā pārējo latviešu gribu, kamēr vēl notika cīņa par Latvijas zemi. Daudzi latvieši cerēja, ka Vācijai sabrūkot, mainīsies arī Rietumsabiedroto un Padomju Krievijas attiecības un tāpēc pašu spēku būs jo noderīgāks pašu zemē.

Pomerānijā vācieši 1. latviešu divīziju atstāja ilgu laiku bez apmācības iespējām un apbruņojuma, bet izlietoja to kā vienkāršu darba spēku tranšeju rakšanā Austrumfrontes aizmugurē. Tikai 1944.g. ziema sākās divīzijas apmācības un apbruņošanas, bet vēl pilnīgi nepabeidzot ne vienu, ne otru. Divīziju 1945.g. janvārī ievilka cīpās pret lielinieku iebrukumu no Dancigas rajona. Marta sākuma divīzijas lielākai daļai izdevās izlausties no dziļā lielinieku ielenkuma uz Neubrandenburgas - Neustrelīcas rajonu. Uz legionā generālinpektora iestašanās, divīzija pēc tam vairs cīpās netika iesaistīta, bet to izlietoja atkal tranšeju darbiem. Visu Vācijā atvesto latviešu karavīru domas bija - sagaidīt tuvāk Rietumsabiedroto fronti un nokļūt pie tiem. Tāpēc arī, tikko no jauna sakārtoja un apbruņoja vienu pulku, lai to raidītu cīpās pie Berlīnes, pulka komandieris ar visu pulku, neklausot kaujas pavēlei, devās nevis norādītākā, bet rietumu virzienā, un pārvarot daudzus starpgadījumus ar vāciešiem, 1945.g. 27. aprīlī sasniedza pie Magdeburgas amerikāņu līnijas un ar visu pulku atdeva tiem ieročus. /Pulku. Januāra kaujas grupa./

1945.g. 29. aprīlī latviešu legionā generālinpektors deva pavēli arī visām pārējām latviešu vienībām doties rietumu virzienā un internēties pie Rietumsabiedrotajiem, vienalga, vai tas būtu panākams lielāku vienību vai sīkāku grupu veidā. Tas arī notika, jo pat nesapemot šo pavēli, latviešu karavīri bija uzsākuši tādu akciju paši.

Te tomēr jāatzīmē vēl kāds fakts, kas attiecas uz visu legionā darbību. Saskaņā ar Latvijas nacionālās armijas tradīcijām, ikvienam karavīram vajadzēja būt patiesam civilo iedzīvotāju sargam un aizstāvim arī tā tuvumā, bet nevis to kungam un komandētājam.

Ka tas tiešām tā bija, to zin arī tie krievu iedzīvotāji, kam nācās atrasties latviešu iecirkņu aizmugurē. Viņi tur atspīrga un jutās brīvāki. Latvieši prata atšķirt aspīdētājus no tiem, kas bija tādi paši aspīdētāji. Un arī tie prata atšķirt latviešus. Tāpēc arī latviešu legionā vienībām nekad nekādu partizāņu uzbrukumu nav bijis.

Noslēgums.

Latviešu karavīru formācijas otrā pasaules karā ir veidojusi sveša vara.

No 1940.g.jūnija līdz 1941.g.jūnijam tā bija ar Vāciju sabiedrotā Padomju Krievija / Lat. Teritoriālais Korpusss/.

No 1941.g.rudens, bet sevišķi sākot ar 1943.g. tā ir Vācija. Kā viena, tā otra šī sveša vara bija neierobežota /nekādus citus likumus neatzinēja/ noteicēja par latviešu mantu, dzīvību un likteni. Tā noteica, kādas būs šīs vienības, kā tās sauks, kam tās pakļautas, kad un kam jāiet un jācinās blakus tam, kuŗa mērķi nav viņa mērķi. Tā bija viena latviešu karavīra tragēdija.

Otra latviešu karavīra vēl lielāka tragēdija bija tā, ka viņš redzēja savai tautai tuvojamies nevis atbrīvošanu /kā tas bija Rietumelropas tautam/, bet varbūt uz ilgāku laiku to likteņi, kādā tā atrodas tagad. Ar Vācijas cīņās jau visa pasaule un tās liktenis bija jau skaidrs. Lai tai sabrūkot arī otra ne mazāk nomācēja un iznīcību nesēja vara no jauna nepakļautu latviešu tautu un zemi, bija latviešu tautas dabiska tiesība gribēt un censties.

Visas latviešu legionā vienības ir radītas un komplektētas piespiedu kārtā. Tak, neraugoties uz visiem spaidiem, latv. karavīrs, arī bez kādas ārējas saistības, ir palicis uzticīgs Rietumsabiedrotiem. Tā nav tagadējās konjunktūras radīta frāze. Tas ir viņa nostājā pierādīts fakts, kas ir prasījis no vācu vadībai pakļautā latviešu karavīra liela ku drosmi un stingrību, nekā no tiem, kam tādi spaidu pārbaudījumi nav bijuši jāiztur. Vai kas zem tādiem vai citādiem spaidiem ir tomēr cīnījušies arī pret Rietumsabiedrotiem.

Bet latviešu karavīram ir vispirmām kārtām bijis jādama arī par savas tautas likteni. Tāpēc viņš, kaut arī uzspiestā un ļoti smagā situācijā, visumā ir cīnījies pret Padomju Krievijas karaspēku, lai kavētu tā ieiešanu savā zemē. Latviešu karavīra situācija ir pielīdzināma tāda cilvēka stāvoklim, kuŗu kāds jau saistītu ir iegrūdis durvīs, pa kuŗām viņa dzīvokli un pie viņa tuviniekiem laužas kāds cits briesmīgs ļaundaris. Un ikviens tak atradīs par pilnīgi dabisku, ka tāds cilvēks, pat šai nebrīvajā situācijā, mēģinās aizkavēt šī vēl bīstamākā ļaundara piekļūšanu sev un saviem tuviniekiem, kamēr ar saistītāju jau cīnās policija. Bīstamākā jau arī tāpēc, ka ar šo otro vairs policija nenodarbosies, bet gluži otrādi, tas pats būs rīkotājos. Un nemorāla un nosodāma mums liksies ne tāda cilvēka pretošanās šim ļaundarim, bet gan tas, ja kāds būtu vēlējies, lai šis ļaundaris varētu netraucēti iekļūt nelaimīgā namā un turbrīvi rīkoties un slepkavot.

Tāda var būt latviešu karavīra atbilde tiem, kas cenšas, savas draudzības dēļ pret šo otru ļaundari, viņu pazemot un diskriminēt. Tā ir trešā latviešu karavīra tragēdija. Sevišķi rūgta tāpēc, ka tā skar nevienu viņa tagadējo likteni, bet grib nievāt arī visu to, kas viņam un viņa tautai jau ir bijis jāpārcieš un jāupurē. Un bieži taisni tur, kur ce-

cēja taisnību un gandarījumu. Tas attiecas kā uz tiem, kas šīnī kara pirmo reizi bija nostādīti savas tautas likteņu durvīs, tā uz vīriem, kas jau vairākus gadu desmitus ir pašatziļdzīgi stāvējuši savas tautas sargposteņos.

Lai šīnī tiešām drūmajā tragēdijā atļauts atgādināt tomēr, ka lielais spēnu rakstnieks Servantess jau 1605.g. šo problēmu liek atrisināt dialogā starp Donquijote un Sancho. Kad pēdējam viņakungs norāda, ka gadījumā, ja viņam uzbruktu kāds ceļojošais brupinieks, viņš, Sancho, nedrīkstētu pretoties, Sancho atbild, ka dievišķīgie un cilvēcīgie likumi atļauj, ka ikviens aizstāvas pret to, kas viņam grib nodarīt ļaunu. Un viņa kungs atzīst, ka tur nav ko iebilst. Un vairs nemēģina darīt kādu privilēģiju savas kārtas piederīgiem.

Latviešu legions ar latviešu karavīru nostāju izveidojas kā Latvijas nacionālās armijas turpinājums. Nēkas latviešu karavīrā nebija citāds kļūvis kā toreiz. Kāda krievu paruna saka, ka cilvēkam ir ļoti grūti pierādīt, ka viņš nav kamielis, ja kāds ņemas un grib to apgalvot. Un latviešu karavīrus kādu laiku centās iegalvot par SS vīriem. Paldies Dievam, šis laiks nu gan jau liekas piederam pagātnei.

Legionāri juridiski, ne ideoloģiski nav ne bijuši, ne arī no vāciešiem kādreiz uzskatīti vai dēvēti par SS vīriem vai fireriem, kaut gan pie tiem piederēja viņu augstākie vācu komandieri. Kara pēdējā posmā arī visa vācu armija bija pakļauta vācu SS vadībai /Himlaram ar tā štābu/. Tak neviens to tāpēc nav uzskatījis par SS. Viēnīgi pēc kapitulācijas diezgan daudzi vācieši un to iestādes, lai slēptu un paglābtu savus istos SS un tomēr nodotu vajadzīgo normu, norādīja uz latviešiem kā SS vīriem. Tā tas bija daudzās slāimnīcās un gustekņu nometnēs.

Ja latviešu legionāriem nekad nebija piešķīruši SS "godu" un privilēģijas varas laikā, tad tam tagad labprāt piešķīra SS kaunu un pazemojumus, kad šī vara bija jau kritusi.

Latvietim un sevišķi latviešu karavīram ir bijis un vēl tagad jāpārcieš daudz apvainojumu un beztiesiskuma, kopš tas zaudējis savas valsts aizsardzību.

Viņa gandarījums visumā ir tomēr tas, ka viņš nav pats sevi apvainojis un pazemojis ne savas tautas, ne cilvēcības priekšā, bet nesis tām abām smagus upurus.

Arī uzspiestajā cīņā viņš ir palicis uzticīgs tiem principiem, ar kuriem savas uzvaras savā laikā bija saņēgusi Latvijas nacionālā armija: cīnoties pret netaisnību un necilvēcību, palikt pašam taisnīgam un cilvēcīgam.

--

Pielikumi norakstos:

1. Hitlera un Himlera pavēle uzstādīt Latviešu legionu.
2. Himlera sašutums par nepietiekošu stingrību mobilizāciju izdarīšanā Latvijā.
3. Latviešu Nacionālās Komitejas prezidenta un latv. legiona ģenerālspektora pavēle legiona likvidācijai.

1. pielikums.

Führer-Hauptquartier, 10.2.1943.

ADOLF HITLER

Ich befehle die Aufstellung einer
Lettischen SS-Freiwilligen-Legion.

Grösse und Art des Verbandes richten sich
nach der Zahl der zur Verfügung stehenden
lettischen Männer.

HH /Himmlera iniciāli/

Adolf Hitler
/paraksts/

2. pielikums.

Abschrift.

Abschrift/Scnr.

3 Ausfertigungen
3. Ausfertigung

Der Reichsführer-SS
RF/M.

Tgb. Nr.: II 753/44 g. Kdos.

Geheime Kommandosache
11 Ausfertigungen
2. Ausfertigung

An den
Höheren SS- und Polizeiführer Ostland

R i g a

Die mir vorliegenden Berichte über Misstände bei
der Mobilmachung in Lettland veranlassen mich zu
folgenden Anordnungen:

- 1/ Alle Uk-Stellungen werden sofort durch
eine deutsche SS-Sonderkommission nach strengsten
Massstäben überprüft. Unrechtmässig Uk-Gestellte sind
innerhalb von 14 Tagen in die Feldersatz-Bataillone
der lettischen Waffen-Divisionen der SS an der Front
zu überführen.
- 2/ Offiziere und Angestellte der Wehrbezirkskommandos,
die für die unrechtmässige Uk-Stellung verantwortlich
sind, werden von einem Sondergericht abgeurteilt.
- 3/ Die Waffenpflichtüberwachung in Lettland übertrage
ich nunmehr der SS-Ersatz-Inspektion Ostland.
- 4/ Der Chef des Rasse- und Siedlungshauptamtes-SS
wird von mir beauftragt, innerhalb einer Woche ein
ausreichendes Kommando an Fürsorgeführern nach Lettland
zu schicken, um sofort das durch Pflichtvergessenheit und
Nachlässigkeit hervorgerufene Elend der Familien der
lettischen Frontsoldaten grosszügig zu beheben. Er wird
zugleich beauftragt, auch für die Zukunft die Versorgung
und Fürsorge verantwortlich zu übernehmen.
- 5/ Die SS-Grenzschutz-Regimenter in Lettland, die als
Übergangseinrichtung aufgestellt wurden, sind bis zum
1. Juli 1944 aufzulösen.

b.w.

LATVIJAS NACIONĀLĀS KOMITEJAS PREZIDENTA

P a v ē l e Nr.3.

Lūbeckā, 1945.gada 29. aprīlī.

1.

Latviešu karavīri Vācijā!

Savā laikā Jūs tikāt pārvesti šurp, lai te, kā likās, mierīgākos apstākļos no jauna sakārtotos un sagatavotos mūsu zemes un tautas aizstāvēšanai un atbrīvošanai. Mūsu visu mērķis bija un paliek - brīva un neatkarīga Latvijas valsts. Tikai šim mērķim mēs bijām un esam gatavi ziedot visus savus spēkus un savu dzīvību. Kāpa notikumu straujuma dēļ lielākā daļa no Jums vairs nespēja tikt nosūtīta atpakaļ uz Latviju. Mūsu 15./1.latviešu/ divīzijai te nācās iesaistīties cīņās pret to pašu austrumu ienaidnieku un tā ir pildījusi savu pienākumu arī šeit uz svešas zemes un neparakstāmi grūtos apstākļos ar tādu varonību un izturību, kādu spēja parādīt tikai neatkarīgā Latvijā uzaugusi un savu valsti tik dedzīgi mīlošā jaunatne. Daļai no Jums, turpretim, neapbrūptai un neapgādātai, pilnīgi bezspēcīgai ienaidnieka priekšā, nācās pārvarēt grūtības ar tādu enerģiju, kas tapat dara godu Jūsu izturībai, bet ir sarūgtinājusi Jūs kā karavīrus.

Latviešu karavīri Vācijā!

Jūsu lielum lielais vairums tagad palicis bez apbrūpojuma un es neredzu arī citādi kādu iespēju ar ko Jūs kā karavīri varētu būt šeit noderīgi Latvijai. Es neredzu nekādu iespēju un nozīmīgumu parvietot Jūs neapbrūptus arī uz Latviju. Bez tam rietumu sabiedroto /angļu, amerikāņu un franču/ fronte jau pienākusi tik tuvu mūsu novietojumam, ka man ir jāgādā par pārpratuma novēršanu ar tiem, ko mēs esam visā mūsu valsts pastāvēšanas laikā uzskatījuši par saviem draugiem un bez kuriem atbalsta mūsu daudz cietušās latviešu tautas labākas nākotnes nodrošināšana nav pat iedomājama. Kā Latvijas Nacionālās Komitejas prezidents un kā latviešu legionā generālinpektors, tas ir kā patreizējais augstākais latviešu tautas politiskais un militārais pārstāvis, es pavēlu Jums sekojošo:

- 1/ Mūsu karaspēka daļām tagad savā vairumā gandrīz pilnīgi neapbrūptām, atrauties no Austrumu frontes nolūkā izvaļīties no krišanas bolševiku gūstā.
- 2/ Disciplinēti uzsākt gājieni rietumu virzienā, izvaļīties no katras darbības, kas varētu radīt pārpratumus par mūsu miermīlīgo nolūku, un internēties angļu, amerikāņu vai franču iepemtajās joslās, vienalga vai tas būtu panākams lielāku vienību vai sīkāku grupu veidā.
- 3/ Karalietu ģenerālsekretāram /Legionāštāba priekšniekam/ turpināt ārpus karaspēka vienībām esošo pārvalžu likvidāciju.
- 4/ Augšējos punktos minētais pēc būtības attiecas kā legionā, tā arī uz ārpus legionā esošām formācijām un karavīriem /armijas, jūras un gaisa spēku dienestā/.

Latviešu karavīri Vācijā!

Ar šo pavēli es tā tad atbrīvoju Jūs no Jūsu līdzšinējām karavīru saistībām. Jūsu alga, lai ir Jūsu apziņa, ka Jūs esat darījuši savas valsts un tautas labā visu, kas cilvēka prātam un spēkiem iespējams. Šī apziņa, lai dod Jums ticību un izturību arī turpmākajā liktenī, ko mēs neviens nevaram ne noteikt, ne paredzēt. Kā vienmēr, tā arī šinī brīdī mēs nelūdzam par sevi, bet lūgšim visi kopīgi: Dievs glāb un svētī Latviju!

Generālis R. Bangerskis
/paraksta/

0.50Ls

LĀTVIJAS NĀCIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0301052916

97-9
L 106